

ปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

Problems in Accessing Services for the Elderly in Takharm Aen Subdistrict
Administrative Organization, Tha Maka District, Kanchanaburi Province

พัชรภรณ์ ขำสอน¹ ชลลดา สุขสะอาด² และจตุรงค์ สุทวั้น³
Patcaraporn Khamson, Chonlada Sooksa-ad and Jaturong Suthawan

Received: December 02, 2025

Revised: April 29, 2026

Accepted: May 11, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน และ 2) เสนอแนะการให้บริการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ จำนวน 3,577 คน และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 359 คน ใช้การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของ Taro Yamane เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ใช้สถิติการแจกแจง ความถี่ ค่าร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 63.23 มีอายุ 60-69 ปี ว่างงาน พบปัญหาด้านเทคโนโลยีไม่ทันสมัย หน่วยงานไม่มีความรวดเร็ว ไม่มีการจัดฝ่ายสำนักงานที่ชัดเจน พบปัญหาด้านเทคโนโลยีที่ไม่ทันสมัยเป็นอันดับมากที่สุด และ 2) ปัญหาด้านเทคโนโลยีไม่ทันสมัย ควรจัดให้มีเทคโนโลยีช่วยผู้สูงอายุ เช่น เครื่องช่วยฟังดิจิทัล เป็นต้น หน่วยงานไม่มีความรวดเร็ว ควรจัดให้มีการพัฒนากระบวนการทำงานในหน่วยงาน เช่น จัดอบรมเพื่อทบทวนขั้นตอนการทำงาน เป็นต้น ไม่มีการจัดฝ่ายสำนักงานที่ชัดเจน ควรจัดให้มีการประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น ทำการประเมินความชัดเจนของฝ่ายงานอย่างสม่ำเสมอ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, Kanchanaburi Rajabhat University
Corresponding author, e-mail: 66122080149@kru.ac.th

คำสำคัญ: ปัญหา, การบริการ, ผู้สูงอายุ

Abstract

This study aimed to 1) examine problems experienced by older adults when accessing services provided by Takram-En Subdistrict Administrative Organization, Tha Maka District, Kanchanaburi Province, and 2) recommend service improvements to meet their needs. A quantitative research approach was employed. The population comprised 3,577 older adults, and a sample size of 359 was determined using Taro Yamane's formula. Data were collected using a questionnaire and analyzed using frequencies, percentages, and standard deviations. The findings revealed that 1) most respondents were female (63.23%), aged 60–69 years, and unemployed. The main problems were outdated technology, slow service delivery, and unclear organization of office divisions, with outdated technology ranking as the leading problem. 2) Recommended improvements included providing assistive technology for older adults, such as digital hearing aids; improving work processes through staff training to review service procedures; and conducting regular assessments of the clarity of office divisions to support continuous organizational improvement.

Keywords: Problems, Service Provision, Older Adults

บทนำ

ในประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ และติดลำดับที่ 2 ของประเทศในอาเซียนที่เป็นสังคมผู้สูงอายุ โดยลำดับที่ 1 คือ ประเทศสิงคโปร์ มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 18 ลำดับที่ 2 คือ ประเทศไทย มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 16 ลำดับที่ 3 คือ ประเทศเวียดนาม มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 10 ในเชิงนโยบายรัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมและจัดสวัสดิการสังคมให้แก่ผู้สูงอายุในประเทศ โดยให้ผู้สูงอายุได้รับบริการด้านต่าง ๆ ที่ไม่ทั่วถึงกัน ซึ่งบริการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นบริการแบบให้เปล่าหรือคิดค่าบริการในอัตราต่ำ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คือ หลักประกันด้านการทำงาน และการมีรายได้ ผู้สูงอายุควรมี

โอกาสประกอบอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ที่พอเพียงแก่การดำรงชีพ โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้านอายุ โดยงานที่จะต้องมีส่วนร่วมตามที่กฎหมายกำหนดไว้ และไม่เสี่ยงต่อการเจ็บป่วย อุบัติเหตุ อุบัติภัยต่าง ๆ (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2563)

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคนตลอดช่วงอายุ โดยมอบให้ 4 กระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ผู้สูงอายุได้รับความสะดวก รวดเร็ว เข้าถึงบริการง่าย ส่งเสริมพื้นที่ต้นแบบการบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้ดีขึ้น จะต้องดำเนินงานด้านสวัสดิการผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ อีกทั้งผู้สูงอายุยังได้รับข้อมูลที่ยังขาดการเข้าถึงที่เข้าใจง่าย ทำให้พลาดโอกาสในการรับรู้ถึงสิทธิของตัวเองไม่ครบตามที่ได้รับจากกระทรวงต่าง ๆ ที่ไม่ครบถ้วน (ปาริฉัตร พันธุ์ภักดี และธนินทร์รัฐ รัตนพงศ์ภิญโญ, 2564)

ปัญหาของผู้สูงอายุ การให้บริการ สวัสดิการของผู้สูงอายุ การให้บริการผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี มีทั้งหมด 16 หมู่บ้าน ในอำเภอ ท่ามะกา มีประชากรทั้งหมด 132,892 คน โดยมีผู้สูงอายุในเทศบาล 1,558 คน ประชากรทั้งหมด 13,589 คน โดยมีผู้สูงอายุในตำบล 3,577 คน ซึ่งมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในหลากหลายด้าน ทั้งการบริการสวัสดิการสังคม ซึ่งตำบลตะคร้ำเอนมีการได้รับสิทธิอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้จำนวนผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี จึงทำให้ส่งผลกระทบทางด้านสังคมเศรษฐกิจ รัฐจึงต้องรับภาระในเรื่องของการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และทำให้มีการได้รับที่ไม่ทั่วถึง (ปาริฉัตร พันธุ์ภักดี และธนินทร์รัฐ รัตนพงศ์ภิญโญ, 2564)

ด้วยเหตุนี้จึงมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุ วิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของการได้รับบริการเพื่อให้มีการพัฒนาและตรงตามความต้องการของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาคาดว่าจะ成为ข้อมูลสำคัญสำหรับการวางแผนนโยบายและแนวทางการปฏิบัติที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

2. เพื่อเสนอแนะการให้บริการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบล
ตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ โดยศึกษาปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จากประชากรทั้งหมด 3,577 คน ขนาดตัวอย่างตามวิธีของ Taro Yamane ที่ระดับค่าความมั่นใจ 95% โดยขนาดของกลุ่มตัวอย่างอยู่ที่ระดับความคลาดเคลื่อน $\pm 5\%$ ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 359 คน วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Yamane, 1967) ข้อเสนอแนะได้มาจากการวิเคราะห์คำตอบของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบกับข้อเสนอแนะปลายเปิดในแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นประเด็นและเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามการศึกษานี้

1. การวิจัยศึกษาเชิงเอกสาร คณะผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร ข้อมูลผลงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวกับปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

2. วิจัยเชิงสำรวจ คณะผู้ทำการวิจัยได้ทำการนำแบบสอบถามไปสำรวจปัญหาของการได้รับการบริการของผู้สูงอายุ และนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาวิเคราะห์ ในลักษณะของตารางโดยสถิติการแจกแจงความถี่, ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อสามารถนำผลวิจัยมาศึกษาปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน จำนวน 359 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 63.23 ส่วนใหญ่มีอายุ 60-69 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.71 ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 52.09 ส่วนใหญ่ มีอาชีพว่างงาน คิดเป็นร้อยละ 31.75 ส่วนใหญ่เป็นผู้อาศัยในหมู่ที่ 14 คิดเป็นร้อยละ 24.79

ตารางที่ 1 ปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุ

ปัญหา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ปัญหาหน่วยงานใช้เทคโนโลยีในการบริการไม่ทันสมัย	2.05	1.01	น้อยที่สุด
ปัญหาการให้บริการในหน่วยงานไม่มีความรวดเร็ว	2.03	0.87	น้อย
ปัญหาองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน ไม่มีการจัดฝ่ายสำนักงานที่ชัดเจน	1.99	0.91	น้อย
ปัญหาจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ	1.97	0.85	น้อยที่สุด
ปัญหาการตอบสนองต่อข้อร้องเรียนไม่มีความรวดเร็ว	1.96	0.82	น้อย
ปัญหาการสนับสนุนช่วยเหลือไม่มีความเหมาะสม	1.93	0.83	น้อย
ปัญหาเจ้าหน้าที่อธิบายขั้นตอนการให้บริการไม่ครบถ้วน	1.90	0.88	น้อยที่สุด
ปัญหาช่องทางการให้บริการไม่มีความหลากหลาย	1.89	0.92	น้อยที่สุด
ปัญหาการบริการไม่ตรงตามความต้องการของท่าน	1.87	0.83	น้อยที่สุด
ปัญหาไม่มีการแก้ปัญหาต่อการให้บริการ	1.86	0.82	น้อยที่สุด
ปัญหาการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าไม่ตรงตามความต้องการ	1.86	0.85	น้อยที่สุด
ปัญหาท่านคิดว่าระดับขั้นตอนมีความซับซ้อนหลากหลาย	1.85	0.88	น้อยที่สุด
ปัญหาความไม่ชัดเจนของเอกสารและแบบฟอร์ม	1.85	0.86	น้อยที่สุด
ปัญหาข้อมูลที่ได้รับไม่ครบถ้วน	1.85	0.82	น้อยที่สุด
ปัญหาการติดต่อหน่วยงานมีความซับซ้อน	1.85	0.80	น้อย
ปัญหาเจ้าหน้าที่ดูแลหรือให้บริการที่ไม่ทั่วถึง	1.84	0.80	น้อยที่สุด
ปัญหาเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำที่ไม่ชัดเจน	1.82	0.84	น้อยที่สุด
ปัญหาความไม่ชัดเจนในการสื่อสารของเจ้าหน้าที่	1.81	0.88	น้อยที่สุด
ปัญหาการสื่อสารไม่ชัดเจนและเข้าใจยาก	1.80	0.85	น้อยที่สุด
ปัญหาไม่มีการติดตามผลหลังจากการได้รับบริการ	1.85	0.85	น้อยที่สุด

ปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาการบริการให้องค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาหน่วยงานใช้เทคโนโลยีในการบริการไม่ทันสมัย $\bar{X} = 2.05$, S.D. = 1.01 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาการให้บริการในหน่วยงานไม่มีความรวดเร็ว $\bar{X} = 2.03$ และ S.D. = 0.87 คน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน ไม่มีการจัดฝ่ายสำนักงานที่ชัดเจน $\bar{X} = 1.99$, S.D. = 0.91 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ $\bar{X} =$

1.97, S.D. = 0.85 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาการตอบสนองต่อข้อร้องเรียนไม่มีความรวดเร็ว $\bar{X} = 1.96$, S.D. = 0.82 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาการสนับสนุนช่วยเหลือไม่มีความเหมาะสม $\bar{X} = 1.93$, S.D. = 0.83 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาเจ้าหน้าที่อธิบายขั้นตอนการให้บริการไม่ครบถ้วน $\bar{X} = 1.90$, S.D. = 0.88 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาช่องทางการให้บริการไม่มีความหลากหลาย $\bar{X} = 1.89$, S.D. = 0.92 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาการบริการไม่ตรงตามความต้องการของท่าน $\bar{X} = 1.87$, S.D. = 0.83 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาไม่มีการแก้ปัญหาต่อการให้บริการ $\bar{X} = 1.86$, S.D. = 0.82 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าไม่ตรงตามความต้องการ $\bar{X} = 1.86$, S.D. = 0.85

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาท่านคิดว่าระดับขั้นตอนมีความซับซ้อนหลากหลาย $\bar{X} = 1.85$, S.D. = 0.88 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาความไม่ชัดเจนของเอกสารและแบบฟอร์ม $\bar{X} = 1.85$, S.D. = 0.86 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาข้อมูลที่ได้รับไม่ครบถ้วน $\bar{X} = 1.85$, S.D. = 0.82 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาการติดต่อหน่วยงานมีความซับซ้อน $\bar{X} = 1.85$, S.D. = 0.80 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาเจ้าหน้าที่ดูแลหรือให้บริการที่ไม่ทั่วถึง $\bar{X} = 1.84$, S.D. = 0.80 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำที่ไม่ชัดเจน $\bar{X} = 1.82$, S.D. = 0.84 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาความไม่ชัดเจนในการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ $\bar{X} = 1.81$, S.D. = 0.88 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาการสื่อสารไม่ชัดเจนและเข้าใจยาก $\bar{X} = 1.80$, S.D. = 0.85 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุปัญหาไม่มีการติดตามผลหลังจากการได้รับบริการ $\bar{X} = 1.85$, S.D. = 0.85

จากการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกมาเป็น 4 ด้านดังนี้

1) ด้านองค์กร ได้แก่ ปัญหาองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน ไม่มีการจัดฝ่ายสำนักงานที่ชัดเจน, ปัญหาช่องทางการให้บริการไม่มีความหลากหลาย, ปัญหาจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ, ปัญหาการสนับสนุนช่วยเหลือไม่มีความเหมาะสม และปัญหาไม่มีการแก้ปัญหาต่อการให้บริการ

2) ด้านการบริการ ได้แก่ ปัญหาท่านคิดว่าระดับขั้นตอนมีความซับซ้อนหลากหลาย, ปัญหาการให้บริการในหน่วยงานไม่มีความรวดเร็ว, ปัญหาความไม่ชัดเจนของเอกสารและแบบฟอร์ม, ปัญหาการตอบสนองต่อข้อร้องเรียนไม่มีความรวดเร็ว, ปัญหาข้อมูลที่ได้รับไม่ครบถ้วน, ปัญหาการบริการไม่ตรงตามความต้องการของท่าน, ปัญหาการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าไม่

ตรงตามความต้องการ, ปัญหาไม่มีการติดตามผลหลังจากการได้รับบริการ, ปัญหาการติดต่อหน่วยงานมีความซับซ้อน, และปัญหาการสื่อสารไม่ชัดเจนและเข้าใจยาก

3) ด้านเจ้าหน้าที่ ได้แก่ ปัญหาความไม่ชัดเจนในการสื่อสารของเจ้าหน้าที่, ปัญหาเจ้าหน้าที่ดูแลหรือให้บริการที่ไม่ทั่วถึง, ปัญหาเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำที่ไม่ชัดเจน และปัญหาเจ้าหน้าที่อธิบายขั้นตอนการให้บริการไม่ครบถ้วน

4) ด้านเทคโนโลยี ได้แก่ ปัญหาหน่วยงานใช้เทคโนโลยีในการบริการไม่ทันสมัย

2. ผลการเสนอแนะการให้บริการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีปัญหาการได้รับบริการของผู้สูงอายุ ในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จึงมีการเสนอแนะการให้บริการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ดังนี้ ปัญหาหน่วยงานใช้เทคโนโลยีในการบริการไม่ทันสมัย ดังนั้นควรจัดให้มีเทคโนโลยีช่วยเหลือผู้สูงอายุ เช่น เครื่องช่วยฟังดิจิทัล และตุ๊กตับัตรคิวอัจฉริยะเพื่อลดเลากการยินร่อ เป็นต้น ปัญหาการให้บริการในหน่วยงานไม่มีความรวดเร็ว ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน ควรจัดให้มีการพัฒนากระบวนการทำงานในหน่วยงาน เช่น การจัดอบรมเพื่อทบทวนขั้นตอนการทำงาน จัดคู่มือมาตรฐานการบริการให้แก่ผู้สูงอายุ เป็นต้น ปัญหาองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน ไม่มีการจัดฝ่ายสำนักงานที่ชัดเจน ดังนั้นควรจัดให้มีการประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น ทำการประเมินความชัดเจนของฝ่ายงานอย่างสม่ำเสมอ และพัฒนาโครงสร้างเมื่ออาจเกิดปัญหาหรือส่งผลกระทบต่อเจ้าหน้าที่ เป็นต้น ปัญหาจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ดังนั้นควรจัดให้มีพนักงานเพิ่มขึ้น เช่น การจัดจ้างเจ้าหน้าที่เสริมหรือการจ้างงานระยะสั้นตามสัญญาและจัดสรรหาเจ้าหน้าที่ให้สอดคล้องกับช่วงเวลาที่มีความต้องการสูง เป็นต้น และปัญหาการให้องค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอนปัญหาความไม่ชัดเจนในการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ ดังนั้นควรจัดให้มีการสนับสนุนการสื่อสารแบบหลายช่องทาง เช่น จัดทำเอกสารที่เขียนตัวอักษรที่อ่านง่ายต่อผู้สูงอายุและใช้ภาพประกอบหรือสัญลักษณ์ช่วยเสริมความเข้าใจ เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน พบว่าระดับขั้นตอนมีความซับซ้อนหลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิชย ฤชุพันธุ์ (2563) ได้กล่าว ประเภทของปัญหาหนึ่งนั้น คือ ปัญหาด้านกระบวนการ (Process Problems) ปัญหาที่เกิดจากขั้นตอนวิธีการ หรือกลไกการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ เช่น ขั้นตอนการทำงานที่ซ้ำซ้อน การจัดสรร

ทรัพยากรที่ไม่เหมาะสมหรือผิดพลาด การบริหารงานที่ขาดความรวดเร็วและประสิทธิภาพ การแก้ไขต้องมุ่งเน้นการปรับปรุงกระบวนการทำงานและการบริหารจัดการ พบปัญหาการบริหารไม่ตรงตามความต้องการของท่าน สอดคล้องกับ TIME Consulting (2566) ได้กล่าวว่าการทำความเข้าใจผู้ใช้งาน (Empathize) การบริการ ตลอดจนสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ จำเป็นต้องอาศัยฐานข้อมูล เพราะข้อมูลจะช่วยให้เข้าใจความต้องการ ปัญหาที่เผชิญ แทนที่จะคำนึงถึงความต้องการของผู้ให้บริการเป็นหลัก ผลที่ตามมาคือบริการนั้น อาจไม่ตอบโจทย์ความ พบปัญหาจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับธรรมาพัชร์ วรพงศ์พัชร์ และคณะ (2565) ได้กล่าวว่า ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ คือเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ทั้งในการผลิตและการให้บริการ ดังนั้น เจ้าหน้าที่จะต้องมีความรู้ความชำนาญในสายงานมีความคิดเห็นที่ดี มีบุคลิกภาพและการแต่งกายที่ดีเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือมีมนุษยสัมพันธ์ พบปัญหาการสนับสนุนช่วยเหลือไม่มีความเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับตรีเพ็ชร อำเมือง (2565) ได้กล่าวว่า การบริการ คือ การให้ความช่วยเหลือหรือการดำเนินการ เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น การบริการที่ดีผู้รับบริการก็จะได้รับความประทับใจและชื่นชมองค์การ ซึ่งเป็นสิ่งดีสิ่งหนึ่งอันเป็นผลดีกับองค์การของเรา เบื้องหลังความสำเร็จเกือบทุกงานมักพบว่างานบริการเป็นเครื่องมือสนับสนุนงานด้านต่าง ๆ เช่น งานประชาสัมพันธ์งานบริการ เป็นต้น ดังนั้น ถ้าบริการดีผู้รับบริการเกิดความประทับใจ ซึ่งการบริการถือเป็นหน้าเป็นตาขององค์กรภาพลักษณ์ขององค์กรก็จะดีไปด้วย และพบปัญหาปัญหาการติดต่อหน่วยงานมีความซับซ้อน ซึ่งสอดคล้องกับ Henri Fayol (1916) ได้อธิบายเกี่ยวกับ C – coordination การประสานงาน ภาระหน้าที่ในการเชื่อมโยงงานตลอดจนการปฏิบัติการทุกอย่างรวมไปถึงกำลังคนที่หน่วยให้ทำงานเข้ากันให้ได้ กำกับให้มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน อำนวยให้เกิดการทำงานที่ราบรื่น เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามที่วางไว้ ทุกอย่างหากขาดการประสานงานที่ดีก็อาจทำให้เกิดความล้มเหลวได้

องค์ความรู้ใหม่

ในบริบทการจัดบริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์ความรู้นี้ไม่ได้จำกัดเพียงการระบุความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุ แต่ขยายไปสู่การทำเข้าใจโดยเฉพาะ “ความไม่สมดุลเชิงโครงสร้างและกระบวนการ” (Structural and Procedural Imbalance) ที่ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการอย่างแท้จริง ซึ่งงานส่วนใหญ่มีข้อค้นพบคล้ายกันว่า แม้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีความเข้าใจในสิทธิและสวัสดิการที่ควรได้รับอยู่แล้ว แต่การเข้าถึงบริการไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงการมีสิทธิหรือทรัพยากร แต่เกี่ยวข้องกับความสามารถของระบบในการปรับตัวให้เข้ากับผู้รับบริการในแต่ละพื้นที่

ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น บางชุมชนผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นข้าราชการเกษียณ บางพื้นที่มีลักษณะชุมชนเกษตรกรรม รวมถึงพื้นที่ที่มีความหลากหลาย

ช่องว่างเหล่านี้ คือ องค์ความรู้ใหม่ในเชิงกรณีศึกษาที่เสนอว่า การออกแบบบริการผู้สูงอายุในชุมชนชนบทควรคำนึงถึงความซับซ้อนของปัจจัยทางเชิงสังคมและเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นระดับความเข้าใจด้านดิจิทัลของผู้สูงอายุ การสื่อสารที่เหมาะสม การประสานงานของเจ้าหน้าที่ และการปรับปรุงโครงสร้างงานให้ยืดหยุ่นต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ความเข้าใจนี้ช่วยเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ (Gap of Knowledge) ระหว่างลัทธิและการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นปัญหาที่งานศึกษาในบริบทเดียวกันมองข้าม

นอกจากนี้ ด้วยประสบการณ์ของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนมีลักษณะเฉพาะ การใช้ตัวชี้วัดเชิงปฏิฐานนิยม (Positivism) อาจไม่สามารถตอบคำถามสำคัญได้ว่า การปรับใช้เทคโนโลยีขององค์กรควรเน้นแก้ไขปัญหาในระดับภายใน หรือเน้นให้ประชาชนปรับตัวต่อเทคโนโลยีซึ่งอาจเป็นการเพิ่มภาระต่อผู้สูงอายุ ความคิดเห็นเชิงวิพากษ์เหล่านี้สะท้อนมุมมองจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Perspective) และอาจนำไปสู่การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) เพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ในการออกแบบและปรับปรุงการให้บริการแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษารั้วนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่องค์การบริหารส่วนตำบลละคร้าเอนควรพัฒนาการให้บริการแก่ผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยสามารถดำเนินการได้ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่ออำนวยความสะดวก เช่น จัดหาเครื่องมือดิจิทัลที่เหมาะสมและระบบบริการอัตโนมัติ รวมถึงการปรับปรุงกระบวนการทำงานภายในให้มีมาตรฐานและรวดเร็ว ผ่านการจัดอบรมเจ้าหน้าที่และจัดทำคู่มือที่เหมาะสมกับการใช้งานของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้รับบริการเข้าถึงการบริการได้อย่างสะดวกและไม่ซับซ้อน นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญกับการจัดโครงสร้างการทำงานภายในที่มีความชัดเจน มีบุคลากรเพียงพอและเหมาะสมกับความต้องการในแต่ละช่วงเวลา ตลอดจนพัฒนาระบบการสื่อสารที่เข้าถึงผู้สูงอายุได้ง่าย เช่น การใช้เอกสารที่เข้าใจง่าย มีภาพหรือสัญลักษณ์ช่วยอธิบาย เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและลดอุปสรรคด้านการสื่อสาร ทั้งนี้การพัฒนา

เหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้การบริการขององค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอนมีความทันสมัย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2563). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562. มูลนิธิสำนักศูนย์วิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- ณฐาพัชร วรพงศ์พัชร และคณะ. (2565). การพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของพนักงานบริษัท ประธานการไฟฟ้า จำกัด. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน, 3(1), 40-54.
- ตรีเพชร อ่ำเมือง. (2565). คู่มือ-เทคนิคการให้บริการด้วยใจ. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปาริฉัตร พันธุ์ภักดี และธนินท์รัฐ รัตนพงศ์ภิญโญ. (2564). ความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ ที่มีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิชัย ฤชุพันธุ์. (2563). การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: แนวคิดทฤษฎีและการประยุกต์ใช้. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Fayol, H. (1916) *General and Industrial Management*. Institute of Electrical and Electronics Engineering.
- TIME Consulting. (2566). 5 ขั้นตอน Design Thinking ทักษะที่จำเป็นในยุคดิจิทัล. <https://www.timeconsulting.co.th/design-thinking>.
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An Introductory Analysis* (2nd ed.). Harper and Row.

รูปแบบการบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะ เพื่อตอบโจทย์เมืองอัจฉริยะ

A Smart Police Station Management Model for Smart Cities

สิทธิพงษ์ ศรีกุลบุตร¹

Sittipong Srikulbuthr

Received: January 12, 2026

Revised: March 22, 2026

Accepted: April 08, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการบริหารงานสถานีตำรวจเพื่อรองรับการเป็นเมืองอัจฉริยะ 2) พัฒนารูปแบบการบริหารงานสถานีตำรวจอัจฉริยะที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย และ 3) นำเสนอแนวทางพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของข้าราชการตำรวจ ใช้เทคนิคการสังเคราะห์เอกสาร จากแนวคิดการบริหารจัดการยุคดิจิทัล ร่วมกับการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจหน้าที่ตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันยังเผชิญปัญหาจากโครงสร้างแบบรวมศูนย์ที่ล่าช้า ความเหลื่อมล้ำทางทักษะดิจิทัลของบุคลากร และความเปราะบางของระบบฐานข้อมูลต่อภัยคุกคามทางไซเบอร์ 2) รูปแบบการบริหารงานสถานีตำรวจอัจฉริยะที่เหมาะสมคือ “รูปแบบ 8S Smart Police Station” ซึ่งบูรณาการ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ ทุนมนุษย์อัจฉริยะ, โครงสร้างพื้นฐาน, การบริการ, ความปลอดภัยไซเบอร์, การสื่อสารความเสี่ยง, การมีส่วนร่วม, การบริหารแบบยืดหยุ่น และความยั่งยืน และ 3) แนวทางพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลต้องมุ่งเน้นการสร้าง “บุคลากรไฮบริด” ที่มีความเชี่ยวชาญทั้งทักษะดิจิทัลและจิตวิทยาอาชญากรรม เพื่อเปลี่ยนผ่านการทำงานจากเชิงรับไปสู่เชิงรุก ผ่านการใช้ระบบสถานีตำรวจเสมือนจริงและการบริหารจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ เพื่อตอบโจทย์ความปลอดภัยของเมืองอัจฉริยะอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะ, เมืองอัจฉริยะ, โมเดล 8S, ทักษะดิจิทัล

¹ สถานีตำรวจภูธรวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ; Wang Hin Police Station, Sisaket Provincial Police
Corresponding author, e-mail: 6512342007@rumail.ru.ac.th

Abstract

This article aimed to: (1) examine the current conditions, problems, and needs in police station management for supporting smart cities; (2) develop a smart police station management model aligned with the Thai social context; and (3) propose guidelines for enhancing the digital competencies of police officers. The study employed a documentary synthesis approach, integrating concepts of digital-era management with an analysis of organizational authority structures based on Royal Thai Police regulations, as well as content analysis of relevant policy documents. The findings revealed that: (1) the current situation faced challenges related to a centralized and slow administrative structure, disparities in personnel digital skills, and vulnerabilities of data systems to cyber threats; (2) the appropriate smart police station management model was the “8S Smart Police Station Model,” which integrated eight components, namely smart human capital, infrastructure, service delivery, cybersecurity, risk communication, participation, flexible management, and sustainability; and (3) the development of digital competencies should have focused on creating “hybrid personnel” with expertise in both digital skills and criminological psychology, in order to shift from reactive to proactive operations through the use of virtual police station systems and big data management. These approaches aimed to enhance public safety in smart cities in a sustainable manner.

Keywords: Smart Police Station Management, Smart Cities, 8S Model, Digital Skills

บทนำ

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคม การพัฒนาเมืองสู่การเป็นเมืองอัจฉริยะ (Smart City) จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย โดยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเทศไทยได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญใน แผนแม่บท ประเด็นที่ 6 พื้นที่และเมืองน่าอยู่อัจฉริยะ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาเมืองให้เป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่ไปกับการออกแบบผังภูมิโนเวศอย่างยั่งยืนและมีระบบการจัด

การเมืองที่มีประสิทธิภาพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและลดความเหลื่อมล้ำในทุกพื้นที่ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) การขับเคลื่อนเมืองไปสู่ความเป็น “เมืองน่าอยู่อัจฉริยะ” (Smart Livable City) นั้น ไม่เพียงแต่ต้องอาศัยโครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัลที่ทันสมัย แต่ยังจำเป็นต้องมีโครงสร้างพื้นฐานด้านความมั่นคงปลอดภัย (Security Infrastructure) ที่เข้มแข็งเป็นรากฐานสำคัญ

สำนักงานตำรวจแห่งชาติในฐานะหน่วยงานหลักในการบังคับใช้กฎหมายและดูแลความสงบเรียบร้อย ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการปรับเปลี่ยนองค์กรให้เท่าทันต่อโลกยุคดิจิทัล โดย พล.ต.อ.กิตติ์รัฐ พันธุ์เพ็ชร ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ได้มอบนโยบายการบริหารราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2569 เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2568 ภายใต้แนวคิด “1 ยึดมั่น 6 เร่งรัด และ 9 ก้าวหน้า” เพื่อขับเคลื่อนองค์กรให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง (LINE TODAY, 2568) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของ “9 ก้าวหน้า” หรือ STEP ซึ่งประกอบด้วย S-Smart (ฉลาด ทันสมัย สง่างาม), T-Transparency (โปร่งใส ตรวจสอบได้), E-Efficiency (ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ) และ P-People (ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง) นั้น ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนารูปแบบสถานีตำรวจอัจฉริยะ นโยบายดังกล่าวได้เน้นย้ำถึงการสร้าง “One Police” หรือระบบเทคโนโลยีตำรวจที่เป็นหนึ่งเดียว การนำ Big Data และ AI มาใช้ในการวิเคราะห์อาชญากรรมและการตรวจการณ์แบบอัจฉริยะ รวมถึงการพัฒนาระบบรับแจ้งความและร้องทุกข์ผ่านช่องทางดิจิทัล (Jcoms) เพื่อลดขั้นตอนและอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน การขับเคลื่อนนโยบายนี้จึงเป็นปัจจัยเร่งสำคัญที่จะเปลี่ยนโฉมหน้าของสถานีตำรวจแบบดั้งเดิม ให้กลายเป็นสถานีตำรวจอัจฉริยะที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส และสามารถครองใจประชาชนได้ตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม แม้ระดับนโยบายจะมีการกำหนดทิศทางที่ชัดเจน แต่ในระดับปฏิบัติการของ “สถานีตำรวจ” ซึ่งเป็นจุดสัมผัสแรก (First Touch Point) ระหว่างตำรวจกับประชาชน ยังคงดำเนินงานภายใต้โครงสร้างตามคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 537/2555 ซึ่งแบ่งสายงานหลักออกเป็น 5 สายงาน ได้แก่ 1) งานอำนวยการ รับผิดชอบด้านธุรการและสนับสนุน 2) งานป้องกันปราบปราม ทำหน้าที่สายตรวจและระงับเหตุ 3) งานสืบสวน เน้นการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน 4) งานสอบสวน ดำเนินคดีตามกฎหมาย และ 5) งานจราจร อำนวยความสะดวกและบังคับใช้กฎหมายจราจร (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2555)

การขับเคลื่อนทั้ง 5 สายงานนี้เพื่อรองรับบริบทเมืองอัจฉริยะ (Smart City) และพระราชบัญญัติการปฏิบัติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2565 ยังประสบปัญหาและอุปสรรคสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” (Digital Divide) ภายใน

องค์กร จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาความรู้เรื่องดิจิทัลสำหรับผู้ปฏิบัติงานระดับสถานีดำรวจ พบปัญหาสำคัญ ได้แก่ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐานและงบประมาณ การขาดแคลนอุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัยและข้อจำกัดในการเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เสถียรในบางพื้นที่ ทำให้การเชื่อมโยงข้อมูลแบบ Real-time ตามแนวคิด Smart City ทำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ 2) ด้านทักษะความฉลาดรู้เรื่องดิจิทัล (Digital Literacy) บุคลากรบางส่วนยังขาดทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analytics) และการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นขององค์กร และ 3) ด้านจริยธรรมและความปลอดภัยไซเบอร์ ความเสี่ยงจากการรั่วไหลของข้อมูลส่วนบุคคลและการขาดความตระหนักรู้เรื่องภัยคุกคามทางไซเบอร์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของความมั่นคงปลอดภัยในเมืองอัจฉริยะ

สภาพปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ลำพังเพียงการนำเทคโนโลยีมาติดตั้งอาจไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้องมี “รูปแบบการบริหารจัดการ” ที่บูรณาการทั้งคน เทคโนโลยี และกระบวนการทำงานเข้าด้วยกัน เพื่อยกระดับสถานีดำรวจให้มีความ “อัจฉริยะ” อย่างแท้จริง จากบริบทและความสำคัญของปัญหาข้างต้น อีกทั้ง การยกระดับสถานีดำรวจเพื่อรองรับแนวคิดเมืองอัจฉริยะ (Smart City) ยังประสบข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการมุ่งเน้นเพียงการจัดหาและติดตั้งเทคโนโลยีโดยขาดรูปแบบการบริหารจัดการที่บูรณาการอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เทคโนโลยีที่นำมาใช้ไม่สามารถสร้างประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติงานได้ ปัญหาที่สำคัญจึงอยู่ที่ความไม่สอดคล้องระหว่าง “คน เทคโนโลยี และกระบวนการทำงาน” ตลอดจนการขาดสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร และแนวทางบริหารจัดการที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนสถานีดำรวจสู่ความเป็น “สถานีดำรวจอัจฉริยะ” อย่างแท้จริง

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาปัญหาการวิจัยที่สำคัญ คือ จะพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสถานีดำรวจอย่างไรให้สามารถบูรณาการบุคลากร เทคโนโลยี และกระบวนการทำงานเข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและบริบทสังคมไทย รวมทั้งสามารถยกระดับสมรรถนะดิจิทัลของข้าราชการตำรวจเพื่อรองรับการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นสถานีดำรวจอัจฉริยะได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการบริหารงานสถานีดำรวจเพื่อรองรับการเป็นเมืองอัจฉริยะ

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะ (Smart Police Station Model) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและบริบทของสังคมไทย

3. เพื่อนำเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของข้าราชการตำรวจและการบริหารจัดการสถานีตำรวจอัจฉริยะให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการศึกษาค้นคว้าด้วยเทคนิค การสังเคราะห์เอกสาร (Documentary Synthesis) และ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) มีขอบเขตการวิจัย (Scope of Study) โดยการสังเคราะห์ครอบคลุม ขอบเขตด้านเนื้อหา การบริหารสถานีตำรวจระดับสถานี ขอบเขตด้านเอกสารได้แก่ กฎหมาย นโยบาย และงานวิชาการ พ.ศ. 2555-2569 ซึ่งมีขั้นตอนและรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. กรอบแนวคิดและเอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์ กำหนดชุดข้อมูลและแนวคิดหลักที่นำมาสังเคราะห์รวมทั้งสิ้น 5 ประเด็นสำคัญ เพื่อให้ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ของการเป็นสถานีตำรวจอัจฉริยะ ประกอบด้วย 1) แนวคิดการบริหารจัดการยุคดิจิทัล (Digital Era Administration) เพื่อวิเคราะห์ความคล่องตัว (Agility) และการสร้างนวัตกรรมในองค์กร 2) โครงสร้างอำนาจหน้าที่ตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยวิเคราะห์ตามคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 537/2555 เพื่อหาช่องว่างในการปฏิบัติงาน 5 สายงานหลัก 3) นโยบายการบริหารราชการและยุทธศาสตร์ชาติ วิเคราะห์นโยบาย “1 ยึดมั่น 6 เร่งรัด และ 9 ก้าวหน้า” (STEP) เพื่อเชื่อมโยงเป้าหมายระดับนโยบายสู่การปฏิบัติ 4) แนวคิดการสื่อสารความเสี่ยง (Risk Communication) เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการประชาสัมพันธ์จากการรายงานเหตุเป็นการป้องกันเชิงรุก และ 5) แนวคิดจิตวิทยาอาชญากรรม (Criminal Psychology) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมและสภาพจิตของอาชญากรในเมืองอัจฉริยะ

2. การตรวจสอบคุณภาพและความถูกต้องของข้อมูล (Trustworthiness) เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและถูกต้องตามหลักวิชาการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพข้อมูลด้วยวิธีการ ประกอบด้วย 1) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) ผู้วิจัยทำการเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งที่มาที่หลากหลาย ทั้งเอกสารทางกฎหมาย (ระเบียบ/คำสั่ง), เอกสารเชิงนโยบาย (ยุทธศาสตร์ชาติ), และเอกสารทางวิชาการ (แนวคิด/ทฤษฎี) เพื่อยืนยันความสอดคล้องของเนื้อหา 2) การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) นำข้อมูลที่ได้มาจำแนก

และจัดกลุ่มตามประเด็น (Coding) แล้วตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาโดยการเทียบเคียงกับกรอบแนวคิด “เมืองอัจฉริยะ” ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้มั่นใจว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ระดับประเทศอย่างแท้จริง และ 3) การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) มีการนำร่างรูปแบบการบริหาร (8S Model) ปรีกษาและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อปรับปรุงเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์ก่อนการนำเสนอผลงาน โดยเนื้อหาในส่วนมุ่งเน้นการวิเคราะห์สถานะและช่องว่างของการบริหารงานตำรวจ ได้นำกรอบแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการยุคดิจิทัล การสื่อสารความเสี่ยง และจิตวิทยาอาชญากรรมมาสังเคราะห์ร่วมด้วย ดังนี้

1. พลวัตเมืองอัจฉริยะและการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ (Foundational Knowledge) การทำความเข้าใจบริบทของ “สถานีดารวจอัจฉริยะ” จำเป็นต้องเริ่มต้นจากกรอบแนวคิดเรื่องเมืองอัจฉริยะ (Smart City) ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ในเมืองเท่านั้น แต่หมายถึงระบบนิเวศที่เทคโนโลยีและมนุษย์ทำงานร่วมกันเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต วชิรวัฒน์ อาริยะสิริโชติ (2567) ได้อธิบายถึง “การบริหารภาครัฐอัจฉริยะ” (Smart Governance) ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเมือง โดยเน้นการเปิดเผยข้อมูล (Open Data) การมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติที่ต้องการสร้าง “Smart Living” หรือการดำรงชีวิตที่ปลอดภัยและมีคุณภาพ ในบริบทของการบังคับใช้กฎหมาย พลเมืองในเมืองอัจฉริยะได้เปลี่ยนสถานะเป็น “พลเมืองดิจิทัล” (Digital Citizen) ซึ่งมีพฤติกรรมและความคาดหวังที่เปลี่ยนไป อุทิศ บำรุงชีพ (2566); อนุชา บิ๊กกินส์ (2566) ได้จำแนกลักษณะของพลเมืองดิจิทัลไว้ว่า นอกจากจะต้องมีความฉลาดรู้ทางเทคโนโลยี (Savvy) แล้ว ยังต้องมีความฉลาดทางสังคม (Social) และความตระหนักเรื่องความปลอดภัย (Safety) ดังนั้น สถานีดารวจจึงไม่สามารถทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รักษากฎหมายในโลกกายภาพ (Physical World) ได้อีกต่อไป แต่ต้องขยายขอบเขตอำนาจหน้าที่เข้าสู่โลกเสมือน (Cyber Space) เพื่อปกป้องสิทธิและสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชน ภายใต้หลักการบริหารที่เน้นความโปร่งใสและการตอบสนองที่รวดเร็ว นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนสู่สถานีดารวจอัจฉริยะยังต้องอาศัยหลักการ “การบริหารจัดการยุคดิจิทัล” (Digital Era Administration) ตามที่วีรัช วิรัชนิภาวรรณ (2567) ได้เสนอไว้ว่า องค์กรต้องมุ่งเน้นความคล่องตัว (Agility) การเชื่อมโยงข้อมูล (Connectivity) และการสร้างนวัตกรรม (Innovation) เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่พลิกผัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “ประชาธิปไตยดิจิทัล” (Digital Democracy) ที่วีระ เลิศสมพร (2561) ชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีได้เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ

ตรวจสอบและกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะมากขึ้น ดังนั้น สถานีดำรวจในยุคใหม่จึงต้องเป็นองค์กรที่เปิดกว้างและพร้อมรับฟังเสียงสะท้อนจากชุมชนดิจิทัล

2. การวิเคราะห์สถานะและช่องว่างของการบริหารงานตำรวจในยุคดิจิทัล (Analysis and Argument) แม้หลักการสากลและนโยบายระดับชาติจะมีความชัดเจน แต่จากการวิเคราะห์โครงสร้างการบริหารงานของสถานีดำรวจตามคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 537/2555 พบว่า ยังคงยึดติดกับรูปแบบการแบ่งสายงานแบบดั้งเดิม 5 ด้าน (อำนวยการ, ป้องกันปราบปราม, สอบสวน, จราจร) ซึ่งเมื่อนำมาซ้อนทับกับภารกิจในยุคดิจิทัล พบปัญหาเชิงโครงสร้างที่เป็นข้อได้แก่สำคัญ ได้แก่ 1) กับดักโครงสร้างและความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี (Structural Trap & Digital Divide) การขับเคลื่อนงานสอบสวนและสืบสวนในปัจจุบันจำเป็นต้องพึ่งพาพยานหลักฐานทางดิจิทัล แต่จากข้อมูลสภาพปัญหา พบว่า ผู้ปฏิบัติงานระดับสถานีดำรวจยังเผชิญกับภาวะ “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” ภายในองค์กร ทั้งการขาดแคลนอุปกรณ์ที่ทันสมัยและระบบฐานข้อมูลที่กระจัดกระจาย (Siloed Data) ทำให้การวิเคราะห์อาชญากรรม (Crime Analytics) ไม่สามารถทำได้แบบ Real-time ส่งผลให้การระงับเหตุล่าช้าและขาดความแม่นยำ ซึ่งขัดแย้งกับหลักการทำงานแบบอัจฉริยะที่ต้องขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (Data-Driven) 2) ความเปราะบางด้านความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ (Cyber Security Vulnerability) การมุ่งเน้นเพียงการนำเอาเทคโนโลยีโดยปราศจากการวางรากฐานด้านความปลอดภัย ก่อให้เกิดความเสี่ยงมหาศาล เอกสารเรื่องไซเบอร์ซีเคียวริตี้ระบุชัดเจนว่า ข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนคือทรัพย์สินที่มีค่าที่สุด หากสถานีดำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านระบบ Cloud หรือ AI โดยไม่มีมาตรการป้องกันที่เข้มงวด ย่อมเสี่ยงต่อการถูกโจรกรรมข้อมูล ซึ่งจะทำลายความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนอย่างรุนแรง 3) ช่องว่างของการสื่อสาร (Communication Gap) ในยุคที่ข่าวสารเดินทางเร็วกว่ากระบวนการยุติธรรม การปิดกั้นข้อมูลหรือการสื่อสารที่ล่าช้าตามระเบียบราชการเดิม กลายเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดวิกฤตศรัทธา การสื่อสารที่ไม่ทั่วถึงนำไปสู่ความเข้าใจผิด ในขณะที่งานจราจรและงานป้องกันปราบปรามต้องการการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) เพื่อแจ้งเตือนภัยและรับแจ้งเหตุ แต่ระบบปัจจุบันยังเน้นการสื่อสารทางเดียวเป็นหลัก 4) ช่องว่างด้านความรู้เรื่องสื่อและการจัดการข้อมูล (Media Literacy Gap) พนม คลีฉายา (2565) อธิบายถึง “กระบวนการทัศนความรู้เรื่องสื่อ” ว่าได้เปลี่ยนจากสื่อดั้งเดิมสู่สื่อดิจิทัลที่ซับซ้อน ปัญหาที่พบคือ เจ้าหน้าที่ตำรวจบางส่วนยังขาดทักษะในการคัดกรองข่าวลวง (Fake News) หรือการรวบรวมพยานหลักฐานจากสื่อสังคมออนไลน์ที่มีปริมาณมหาศาล ทำให้การสืบสวนสอบสวนล่าช้าและอาจเกิดความผิดพลาดในการสื่อสารกับสังคม 5) วิกฤตการสื่อสารความเสี่ยง (Crisis in Risk Communication)

ในสถานการณ์ฉุกเฉินหรือภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ตำรวจมักเน้นการ “รายงานเหตุ” มากกว่าการ “สื่อสารความเสี่ยง” สมิทธิ์ บุญชุติมา และเกริดา โคตรซารี (2559) ระบุว่า การสื่อสารความเสี่ยง (Risk Communication) ที่มีประสิทธิภาพต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อลดความตระหนกและสร้างความร่วมมือ แต่ปัจจุบันสถานีตำรวจยังขาดกลยุทธ์นี้ ส่งผลให้เมื่อเกิดเหตุวิกฤต ประชาชนจึงเกิดความหวาดระแวงและขาดความเชื่อมั่น และ 6) ความซับซ้อนของจิตวิทยาอาชญากรรม (Complexity of Criminal Psychology) รูปแบบอาชญากรรมในเมืองอัจฉริยะมีความซับซ้อนขึ้น กัญญ์ฐิตา ศรีภา (2562) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของ “จิตวิทยาอาชญากรรม” ในการวิเคราะห์สภาพจิตและพฤติกรรมของคนร้าย รวมถึงขาดการต่อเนื่อง ซึ่งระบบงานสอบสวนแบบเดิมที่เน้นเพียงพยานหลักฐานทางวัตถุ อาจไม่เพียงพอต่อการระงับเหตุหรือการพยากรณ์อาชญากรรม (Predictive Policing) ล่วงหน้า

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะ เพื่อตอบโจทย์เมืองอัจฉริยะ ผลการวิจัยได้จากกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis and Documentary Synthesis) โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลสภาพปัญหาและโครงสร้างการปฏิบัติงานของสถานีตำรวจในปัจจุบัน มาวิเคราะห์ร่วมกับกรอบแนวคิดการบริหารจัดการยุคดิจิทัล นโยบายการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ จิตวิทยาอาชญากรรม และการสื่อสารความเสี่ยง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญนำไปสู่การตอบคำถามวิจัย สรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการบริหารงานสถานีตำรวจเพื่อรองรับการเป็นเมืองอัจฉริยะ ผลการวิจัยพบว่า สถานีตำรวจไทยยังคงดำเนินงานภายใต้โครงสร้างแบบรวมศูนย์ตามระเบียบเดิม ซึ่งมีความล่าช้าในการตัดสินใจ อีกทั้งยังเผชิญกับภาวะ ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ทั้งในด้านงบประมาณ อุปกรณ์ที่ล้าสมัย และระบบฐานข้อมูลที่กระจัดกระจาย (Siloed Data)

ความต้องการ มีความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับปรุงระบบรักษาความปลอดภัยไซเบอร์ เนื่องจากข้อมูลประชาชนมีความเปราะบางต่อภัยคุกคาม และต้องการการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) เพื่อรับแจ้งเหตุและแจ้งเตือนภัยที่รวดเร็วขึ้น

2. รูปแบบการบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะ (Smart Police Station Model) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและบริบทของสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ได้พัฒนารูปแบบการบริหารแบบบูรณาการ 8 มิติ เพื่อรองรับยุทธศาสตร์ชาติและบริบทสังคมไทย ดังนี้

S1 - Smart People & Psychology สร้างบุคลากรแบบ Hybrid ที่เชี่ยวชาญทั้งทักษะดิจิทัลและจิตวิทยาอาชญากรรม

S2 - Smart Infrastructure ลงทุนในระบบ Cloud และการเชื่อมโยง Big Data ที่มีความมั่นคงปลอดภัยสูง

S3 - Smart Service ยกกระดานบริการผ่านระบบสถานีตำรวจเสมือนจริง (Virtual Police Station)

S4 - Smart Security & Cyber Hygiene สร้างเกราะป้องกันข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตยดิจิทัล

S5 - Smart Communication เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการรายงานเหตุตามวงรอบ เป็นการสื่อสารความเสี่ยงเชิงรุก (Risk Communication)

S6 - Smart Engagement เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็น หุ้นส่วนความปลอดภัย (Co-ownership)

S7 - Smart Management บริหารแบบยืดหยุ่น (Agile) โดยใช้ AI ช่วยลดภาระงานธุรการและขั้นตอนที่ซับซ้อน

S8 - Smart Sustainability มุ่งเน้นความยั่งยืนผ่านเครือข่ายอาสาสมัครดิจิทัล และการบริหารทรัพยากรที่ชุมชนพึ่งพาตนเองได้

3. แนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของข้าราชการตำรวจและการบริหารจัดการสถานีตำรวจอัจฉริยะให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ผลการวิจัย พบว่า

3.1 การพัฒนาสมรรถนะ ต้องเปลี่ยนนิยามตำรวจยุคดิจิทัลให้เป็นผู้ที่มีความเข้าใจมนุษย์อย่างลึกซึ้ง (Psychology) ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยี AI และ Data Analytics

3.2 การบริหารจัดการ สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรปฏิรูปกระบวนทัศน์จากผู้บังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcer) ไปสู่ผู้จัดการความปลอดภัยสาธารณะ (Public Safety Manager) โดยเน้นการทำงานเชิงรุก (Proactive) เพื่อพยากรณ์และตัดวงจรอาชญากรรมก่อนเกิดเหตุ

อภิปรายผลการวิจัย

1. สถานีตำรวจไทยยังคงดำเนินงานภายใต้โครงสร้างแบบรวมศูนย์ตามระเบียบเดิม ซึ่งมีความล่าช้าในการตัดสินใจ อีกทั้งยังเผชิญกับภาวะความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ทั้งในด้านอุปกรณ์ที่ล้าสมัย ระบบฐานข้อมูลที่กระจัดกระจาย (Siloed Data) ขาดการสื่อสารแบบสอง

ทาง และมีความเปราะบางต่อภัยคุกคามทางไซเบอร์ ทั้งนี้เป็นเพราะ โครงสร้างการปฏิบัติงานยังคงยึดติดกับรูปแบบการแบ่งสายงานแบบดั้งเดิม 5 ด้าน (อำนาจการ, ป้องกันปราบปราม, สืบสวน, สอบสวน, จราจร) ซึ่งไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับพลวัตของโลกยุคดิจิทัล ทำให้ขาดความคล่องตัวในการบูรณาการข้อมูลแบบ Real-time สอดคล้องกับแนวคิดของวีรัช วิรัชนิภาวรรณ (2567) เรื่องการบริหารจัดการยุคดิจิทัล (Digital Era Administration) ที่ชี้ให้เห็นว่าองค์กรภาครัฐยุคใหม่ต้องมุ่งเน้นความคล่องตัว (Agility) และการเชื่อมโยงข้อมูล (Connectivity) เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่พลิกผัน นอกจากนี้ ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำทางทักษะการคัดกรองข้อมูลของเจ้าหน้าที่ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของพนม คลีณา (2565) ที่อธิบายถึงความจำเป็นในการปรับกระบวนการทศน์ความรอบรู้เรื่องสื่อดิจิทัลที่ซับซ้อน และสอดคล้องกับข้อเสนอของอุทิศ บำรุงชีพ (2566); อุษา บิ๊กกินส์ (2566) ที่เน้นย้ำว่าสถานีตำรวจไม่สามารถทำหน้าที่เพียงในโลกกายภาพได้อีกต่อไป แต่ต้องขยายขอบเขตเข้าสู่โลกเสมือนเพื่อคุ้มครองพลเมืองดิจิทัล

2. รูปแบบการบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะที่เหมาะสม คือ “รูปแบบ 8S Smart Police Station” ซึ่งประกอบด้วย 8 มิติที่ต้องทำงานสอดประสานกัน (ทุนมนุษย์อัจฉริยะ, โครงสร้างพื้นฐาน, การบริการ, ความปลอดภัยไซเบอร์, การสื่อสารความเสี่ยง, การมีส่วนร่วม, การบริหารแบบยืดหยุ่น และความยั่งยืน) ทั้งนี้เป็นเพราะ ลำพังเพียงการนำเทคโนโลยีมาติดตั้งย่อมไม่เพียงพอแต่จำเป็นต้องมีรูปแบบการบริหารที่บูรณาการ “คน เทคโนโลยี และกระบวนการทำงาน” เข้าด้วยกัน สอดคล้องกับแนวคิดของวชิรวัฑฒ์ อาริยะสิริโชติ (2567) ที่อธิบายถึง “การบริหารภาครัฐอัจฉริยะ” (Smart Governance) ว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ โดยเน้นการเปิดเผยข้อมูลและการมีส่วนร่วมของประชาชน สอดคล้องกับแนวคิดของวีระ เลิศสมพร (2561) เรื่องประชาธิปไตยดิจิทัล (Digital Democracy) ที่สนับสนุนการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็น “หุ้นส่วนความปลอดภัย” (Co-ownership) นอกจากนี้ การเปลี่ยนจากการรายงานเหตุเป็น การสื่อสารความเสี่ยงเชิงรุกในรูปแบบ 8S ยังสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารความเสี่ยงของสมิทธิ์ บุญชูติมา และเกริดา โคตรชาวี (2559) อย่างชัดเจน

3. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลต้องมุ่งเน้นการสร้าง “บุคลากรไฮบริด” (Hybrid) และปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์จากผู้บังคับใช้กฎหมายไปสู่ “ผู้จัดการความปลอดภัยสาธารณะ” เชิงรุก ทั้งนี้เป็นเพราะ อาชญากรรมในเมืองอัจฉริยะมีความซับซ้อน ทักษะด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียวจึงไม่สามารถพยากรณ์หรือตรวจจับอาชญากรรมได้ สอดคล้องกับแนวคิดของกัญญ์ริตา ศรีภา (2562) ที่ระบุถึงความสำคัญของ “จิตวิทยาอาชญากรรม” ว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการวิเคราะห์สภาพ

จิตและพฤติกรรมของคนร้าย ซึ่งการบูรณาการความรู้ด้านเทคโนโลยีร่วมกับจิตวิทยาจะช่วยให้การระงับเหตุและพยากรณ์อาชญากรรมมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

จากบทความและการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด สามารถสร้าง องค์ความรู้ใหม่ (New Body of Knowledge) ในรูปแบบการบริหารจัดการที่ชื่อว่า “รูปแบบการบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะแบบบูรณาการ 8S Smart Police Station Model” ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างเทคโนโลยี จิตวิทยา และการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อปิดช่องว่างปัญหาเดิมและตอบประเด็นเมืองอัจฉริยะ ดังนี้

8S Smart Police Station Ecosystem

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะแบบบูรณาการ 8 มิติ

1. กระบวนการและขั้นตอนการทำงานของรูปแบบ (Process & Methodology) รูปแบบ 8S ไม่ได้ทำงานแยกส่วนกัน แต่วางระบบเป็นนิเวศ (Ecosystem) โดยมี S1 (ทุนมนุษย์) และ S2 (โครงสร้างพื้นฐาน) เป็นฐานรากในการขับเคลื่อนระบบปฏิบัติการ ได้แก่ S3 (การบริการ), S4 (ความปลอดภัยไซเบอร์), S5 (การสื่อสาร) และ S6 (การมีส่วนร่วม) ภายใต้กลไกควบคุมคือ S7 (การบริหารแบบยืดหยุ่น) เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดคือ S8 (ความยั่งยืน) ของระบบรักษาความปลอดภัยสาธารณะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

S1 - Smart People & Psychology (ทุนมนุษย์และจิตวิทยานำการปฏิบัติ) องค์ความรู้ใหม่ในส่วนนี้ คือ การเปลี่ยนนิยามของ ตำรวจยุคดิจิทัล ที่ไม่ได้มีความสามารถในด้านเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ต้องมีความเข้าใจมนุษย์อย่างลึกซึ้ง สำคัญ คือ การสร้างบุคลากรแบบ Hybrid ที่มีทักษะดิจิทัล (Digital Literacy) ในการสืบค้นข้อมูลและใช้ AI แต่ในขณะเดียวกันต้องมีความรู้ด้าน จิตวิทยาอาชญากรรม เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมคนร้าย วิเคราะห์สภาพจิตของอาชญากรไซเบอร์ และเข้าใจผู้ป่วยจิตเวชในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การระงับเหตุแม่นยำและลดความสูญเสีย ซึ่งควรปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาบุคลากร ตามแนวคิดของบุญทัน ดอกไธสง (2566) โดยเปลี่ยนจากการฝึกอบรมตามวงรอบ เป็นการสร้าง “วัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล” เจ้าหน้าที่ทุกสายงานต้องมีทักษะ Cyber Hygiene และสามารถใช้ AI เป็นเครื่องมือช่วยปฏิบัติงาน (AI-Assisted Policing) ควบคู่กับความเข้าใจจิตวิทยาอาชญากรรม เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมคนร้ายทั้งในโลกจริงและโลกออนไลน์

S2 - Smart Infrastructure & Cyber Security (โครงสร้างพื้นฐานที่มั่นคงและปลอดภัย) องค์ความรู้ใหม่ คือ การมองโครงสร้างพื้นฐานในฐานะเกราะป้องกัน ไม่ใช่เพียงอุปกรณ์อำนวยความสะดวก สำคัญ คือ การบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานต้องให้ความสำคัญสูงสุดกับ ความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ (Cyber Security) และ สุขอนามัยทางไซเบอร์ (Cyber Hygiene) เพื่อปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนในระบบ Big Data ไม่ให้รั่วไหล ซึ่งถือเป็นหัวใจของความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตยดิจิทัล

S3 - Smart Service (การบริการ) องค์ความรู้ใหม่ คือ การเปลี่ยนสถานีตำรวจทางกายภาพสู่ สถานีตำรวจเสมือนจริง (Virtual Police Station) ที่ให้บริการประชาชนได้ทุกที่ทุกเวลา

S4 - Smart Security & Cyber Hygiene (การสื่อสารและความร่วมมือ) องค์ความรู้ใหม่ คือ การยกระดับความปลอดภัยข้อมูลประชาชนให้เป็น เกราะป้องกันความเชื่อมั่น ในระบบประชาธิปไตยดิจิทัล

S5 - Smart Communication (การสื่อสาร) องค์ความรู้ใหม่ คือ การเปลี่ยนจากการรายงานเหตุตามรอบเวลา เป็นการสื่อสารความเสี่ยงเชิงรุก (Risk Communication) เพื่อแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า ลดความตระหนกของสังคม

S6 - Smart Engagement (การเป็นเจ้าของร่วม) องค์ความรู้ใหม่ คือ เปิดพื้นที่ประชาธิปไตยดิจิทัล ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลและชี้เป้าจุดเสี่ยงผ่านแอปพลิเคชัน ทำให้ประชาชนรู้สึกเป็น หุ้นส่วนความปลอดภัย (Co-ownership)

S7 - Smart Management (การบริหารจัดการแบบยืดหยุ่น) องค์ความรู้ใหม่ คือ การนำแนวคิด Agile และ Deregulation มาใช้ในงานราชการตำรวจ สำคัญ คือ การลดขั้นตอนทางธุรการด้วยการใช้ AI เข้ามาช่วยคัดกรองเอกสารและรับแจ้งความออนไลน์ เพื่อคืนเวลาให้เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ออกไปปฏิบัติหน้าที่ดูแลความปลอดภัยในพื้นที่จริงและพื้นที่เสมือนได้มากขึ้น

S8 - Smart Sustainability (ความยั่งยืน) องค์ความรู้ใหม่ คือ การประยุกต์ใช้แนวคิด วิสาหกิจเพื่อสังคม ในการบริหารงานตำรวจ สำคัญ คือ การบริหารงบประมาณและทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืน การสร้างระบบที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในบางมิติ (เช่น อาสาสมัครดิจิทัล) เพื่อให้สถานีตำรวจสามารถดำรงภารกิจได้ต่อเนื่องแม้ในสภาวะวิกฤตหรืองบประมาณจำกัด

2. คุณค่าและประโยชน์ (Value & Benefits)

คุณค่าของนวัตกรรมนี้คือการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ของสถานีตำรวจ จากเดิมที่เน้นการตั้งรับและบังคับใช้กฎหมาย (Reactive) ไปสู่ การทำงานเชิงรุก พยากรณ์ความเสี่ยง และบูรณาการข้อมูล (Proactive & Smart) ผ่าน รูปแบบ S8

3. รูปแบบและแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ (Practical Applications)

รูปแบบนี้ก่อให้เกิดขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงใน 3 มิติ ได้แก่

1) ระดับบุคคล (ข้าราชการตำรวจ) เกิดการปรับเปลี่ยน Mindset และพัฒนาทักษะ (Upskill/Reskill) สู่การเป็นตำรวจไฮบริดที่มีความรู้ทั้งด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและจิตวิทยาอาชญากรรม

2) ระดับองค์กร (สถานีตำรวจ) เกิดการปรับโครงสร้าง (Re-engineering) ให้มีความยืดหยุ่น (Agile) ลดสายการบังคับบัญชาที่ซับซ้อน และใช้เทคโนโลยี (AI/Big Data) มาลดภาระงานธุรการ เพื่อคืนเวลาให้ตำรวจกลับไปดูแลประชาชน

3) ระดับสังคม (ประชาชนและชุมชน) เกิดการสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยดิจิทัล (Digital Democracy) โดยประชาชนเปลี่ยนสถานะจาก ผู้รับบริการ มาเป็นหุ้นส่วนความปลอดภัย (Co-ownership) และเครือข่ายอาสาสมัครดิจิทัล

นอกจากนี้ เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ แต่คนและกระบวนการ คือคำตอบที่แท้จริง การบริหารสถานีตำรวจในยุคเมืองอัจฉริยะต้องเริ่มจากการสร้างทุนมนุษย์ (Smart People) ที่มีความเข้าใจทั้งศาสตร์ดิจิทัลและจิตวิทยา เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ความเสี่ยงและพฤติกรรมอาชญากรรมที่ซับซ้อนได้ ควบคู่ไปกับการสร้างความไว้วางใจ (Trust) ผ่านระบบรักษาความปลอดภัยของข้อมูลที่เข้มแข็งและการสื่อสารความเสี่ยงที่มีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ

ความยั่งยืน (Sustainability) ที่สถานีตำรวจและชุมชนร่วมมือกันสร้างพื้นที่ปลอดภัยทั้งในโลกจริงและโลกออนไลน์ ตัวแบบนี้ถือเป็นนวัตกรรมเชิงแนวคิดทางการบริหารภาครัฐที่ยืนยันว่า “ความอัจฉริยะ” ของตำรวจ ไม่ได้วัดที่จำนวนกล้องวงจรปิดหรือโดรนที่บินบนฟ้า แต่วัดที่ความสามารถในการบูรณาการข้อมูลเพื่อปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้อย่างทันทั่วถึงและเท่าเทียม

ข้อเสนอแนะ

จากข้อเท็จจริงและปัญหาข้างต้น ผู้เขียนขอเสนอ รูปแบบการบริหารสถานีตำรวจอัจฉริยะแบบ 8S เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการบริหารจัดการ ดังนี้

1. ด้านบุคลากร

1.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควร ควรมีนโยบายพัฒนาทักษะดิจิทัล (Digital Upskilling) ควบคู่ไปกับจิตวิทยาการบริการและการสื่อสารความเสี่ยง เพื่อสร้างบุคลากรในลักษณะไฮบริด (Hybrid Police Force) โดยมุ่งเน้นให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น (Data Literacy) เพื่อการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ

1.2 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควร ควรมีนโยบายการสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยไซเบอร์ (Cyber Hygiene) โดยปลูกฝังวินัยด้านการรักษาความปลอดภัยข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในระบบ Smart Station และลดความเสี่ยงจากการถูกโจมตีทางไซเบอร์

2. ด้านการปฏิบัติงาน

2.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควร ควรปรับเปลี่ยนจากการทำงานเชิงรับ (Reactive) เป็นการใช้ Big Data และ AI ในการวิเคราะห์แนวโน้มอาชญากรรม เพื่อวางแผนสายตรวจและจุดสกัดตามช่วงเวลาและความเสี่ยงของพื้นที่

2.2 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควร นำระบบลงทะเบียนออนไลน์และระบบนัดหมายล่วงหน้ามาใช้ เพื่อลดความแออัดหน้าสถานีและช่วยให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการมีเวลาทุ่มเทกับงานป้องกันและปราบปรามมากขึ้น เป็นการลดภาระงานด้วยระบบอัตโนมัติในกรณีไม่มีเหตุเร่งด่วน

3. ด้านกระบวนการภายใน

3.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรปรับแก้ระเบียบวิธีปฏิบัติที่ซ้ำซ้อนให้เป็นระบบดิจิทัลให้มากที่สุดหรือทั้งหมดในกรณีที่สามารถเป็นไปได้ (e-Workflow) เพื่อความรวดเร็ว โปร่งใส และสามารถตรวจสอบย้อนหลังได้ในทุกขั้นตอน

4. ด้านบริการสาธารณะ

4.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรยกระดับการเข้าถึงบริการผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ที่รวมทุกบริการไว้ที่เดียว (One Stop Service Anywhere) เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตประชาชนในยุคดิจิทัลภายใต้แนวคิดการสร้างสถานีตำรวจเสมือนจริง

4.2 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรพัฒนาช่องทางรับฟังความเห็นและแจ้งเบาะแสแบบ Real-time ที่ประชาชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกัน เป็นหุ้นส่วนความปลอดภัย (Public Participation) ผ่านระบบ Smart Messaging

5. ด้านงบประมาณและทรัพยากร

5.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรปรับเปลี่ยนงบประมาณจากรายจ่ายประจำ (Fixed Cost) มาเป็นการลงทุนในระบบ Cloud และ Data Security ที่มีความยืดหยุ่นและคุ้มค่าในระยะยาว เป็นการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่ยั่งยืน

5.2 ภาครัฐควรบูรณาการงบประมาณและทรัพยากรเทคโนโลยีร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนในโครงการ “เมืองอัจฉริยะ” เพื่อลดภาระงบประมาณภาครัฐและสร้างความยั่งยืนของระบบ โดยการระดมทรัพยากรแบบเครือข่าย

เอกสารอ้างอิง

กัญญฐิตา ศรีภา. (2562). จิตวิทยาอาชญากรรม. ภูมิการพิมพ์.

พนม คลี่ฉายา. (2565). *กระบวนการทัศนคติความรอบรู้เรื่องสื่อ: พัฒนาการและปฏิบัติการจากสื่อดั้งเดิมสู่สื่อดิจิทัล*. โครงการตำราและเอกสารวิชาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วชิรวัตต์ อาริยะสิริโชติ. (2567). *การบริหารภาครัฐอัจฉริยะ (Smart governance) : แนวคิดพื้นฐานและกรณีศึกษา*. วิทยาลัยการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2567). *การบริหารจัดการยุคดิจิทัล*. สำนักพิมพ์โพธิ์เพช.

วีระ เลิศสมพร. (2561). *ประชาธิปไตยดิจิทัล*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมิทธิ์ บุญชุติมา และเกริดา โคตรชาวี. (2559). *การสื่อสารความเสี่ยง*. 21 เซ็นจูรี่.

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2555). *คำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 537/2555 เรื่อง การกำหนดอำนาจหน้าที่ของตำแหน่งในสถานีตำรวจ*.

- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นที่ 06 พื้นที่และเมืองน่าอยู่อัจฉริยะ. <https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-content/uploads/2025/10/05-NS64-06.pdf>
- อุทิศ บำรุงชีพ. (2566). นวัตกรรมสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองดิจิทัล. ชลบุรีการพิมพ์
- อุษา บิ๊กกินส์. (2566). พลเมืองฉลาดรู้เท่าทันดิจิทัล. บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- LINE TODAY. (2568, 1 ตุลาคม). ผบ.ตร.มอบนโยบาย “1 ยึดมั่น 6 เร่งรัด และ 9 ก้าวหน้า” ย้ำปีนี้ “ตำรวจไทยต้องก้าวไปข้างหน้า เพื่อเป็นองค์กรที่น่าสมัย มีประสิทธิภาพ และครองใจประชาชน”. <https://today.line.me/th/v3/article/JPOw9rP>

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

The Roles of Local Administrative Organizations in Enhancing the Potential and Promoting Activities of Older Adults: A Case Study of Khok Lo Subdistrict Municipality, Mueang Trang District, Trang Province

ปิยะรัตน์ แซ่หลี¹ วีรวัฒน์ พาหะมะ² และจิรณันท์ ย้อยไชยา³
Piyarat Saelee, Weerawat Pahama and Jiranant Yoychaiya

Received: October 27, 2025

Revised: April 08, 2026

Accepted: April 08, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง และ 2) ศึกษาบทบาทการดำเนินงานของภาครัฐในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุ และการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุ ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในชมรมและกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ ผลการวิจัย พบว่า 1) เทศบาลตำบลโคกหลอดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุข โดยเทศบาลฯ ได้จัดโครงการและกิจกรรมที่หลากหลายครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และ 2) เทศบาลตำบลโคกหล่อมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุผ่านการบูรณาการนโยบาย แผนงาน และความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ บทสรุปครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางในการวางแผนโครงการและกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และความต้องการของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนา

¹⁻³ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี; Prince of Songkla University, Surat Thani Campus
Corresponding author, e-mail: piyaratselee@gmail.com. Tel. 09 4276 2180

ศักยภาพ และคุณภาพชีวิตในการรองรับสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืน รวมทั้งเป็นต้นแบบให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในการกำหนดนโยบายระยะยาวต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพ, บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research article aimed to: (1) examine activities promoting the potential of older adults in Khok Lo Subdistrict Municipality, Mueang Trang District, Trang Province; and (2) investigate the roles of the public sector in enhancing the potential and promoting activities of older adults in the area. A qualitative research approach was employed in this study. Data were collected through in-depth interviews with personnel involved in the implementation of programs for enhancing the potential and promoting activities of older adults, as well as focus group interviews with older adults. The participants were divided into two groups: older adults who were members of elderly clubs and older adults residing in Khok Lo Subdistrict Municipality. The findings revealed that: (1) Khok Lo Subdistrict Municipality implemented various activities aimed at enhancing the potential and quality of life of older adults, enabling them to live meaningful and happy lives. The municipality organized a variety of projects and activities covering physical, mental, social, and environmental dimensions; and (2) Khok Lo Subdistrict Municipality played a significant role in enhancing the potential of older adults through the integration of policies, operational plans, and collaboration among multiple sectors to improve the quality of life of older adults. The findings of this study can serve as guidelines for planning projects and activities that are consistent with local contexts and the needs of older adults in order to enhance their potential and quality of life in supporting a sustainable aging society. Furthermore, the findings may serve as a model for other local administrative organizations in formulating long-term policies.

Keywords: Potential Development, Roles of Local Administrative Organizations, Older Adults

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรครั้งสำคัญจากข้อมูลในปี พ.ศ. 2568 (เดือนกันยายน) พบว่า ประเทศไทยมีประชากรทั้งหมด 64.85 ล้านคนโดยเป็นผู้สูงอายุ 13.99 ล้านคน ซึ่งสัดส่วนผู้สูงอายุในภาพรวมของประเทศคิดเป็นร้อยละ 21.58 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2567) แสดงให้เห็นถึงการก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aging Society) และคาดการณ์ว่าในปี 2571 สัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 28.00 จนกลายเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super Aged Society) การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องเป็นผลมาจากความสำเร็จในการพัฒนาด้านสาธารณสุข และการวางแผนครอบครัวแต่ในขณะเดียวกันได้ก่อให้เกิดความท้าทายอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการภาครัฐและสังคมในทุกมิติโดยเฉพาะด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่า มีอิสระ และมีความสุขในบั้นปลายชีวิต (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2563)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างทั่วถึงและเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ และมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในระดับชุมชน โดยมีภารกิจตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นภารกิจถ่ายโอนที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรับผิดชอบโดยตรง เพื่อให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่ได้กำหนดกรอบนโยบายและแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนผู้สูงอายุในทุกมิติ ครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพใจ สังคม เศรษฐกิจ และสิทธิต่าง ๆ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2553) เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างรอบด้าน และสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เผชิญกับสถานการณ์สังคมสูงวัยอย่างชัดเจนซึ่งเห็นได้จากข้อมูลการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2559-2568) โดยในปี พ.ศ. 2559 สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุอยู่ที่ร้อยละ 14.50 และได้เพิ่มขึ้นสูงถึงร้อยละ 21.36 ในปี พ.ศ. 2568 (เดือนกันยายน) แสดงให้เห็นว่าประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล้อมีอัตราผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคต จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุข้างต้นอาจก่อให้เกิด

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการเป็นประเด็นปัญหาและความท้าทายที่สำคัญต่อการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ อีกทั้งที่ผ่านมาผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังถูกมองว่าเป็นภาระของสังคม เนื่องจากขาดแคลนรายได้และต้องพึ่งพาบุตรหลาน (ณัฐกิตติ์ ปัทมะ, 2561) บางรายมีปัญหาสุขภาพไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือถูกทอดทิ้งจากครอบครัว ขาดการดูแลทั้งทางร่างกายและจิตใจ จึงเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับการดูแลและเอาใจใส่เป็นพิเศษ การพัฒนาและเสริมศักยภาพผู้สูงอายุให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายจิตใจสังคม ปัญญา และจิตวิญญาณจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาตนเอง มีคุณภาพชีวิตที่ดี และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเป็นประเด็นที่สำคัญจึงมีความสนใจศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทการดำเนินงานของเทศบาลฯ ในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่รวมถึงศึกษา กิจกรรมต่าง ๆ ที่เทศบาลตำบลโคกหล่อจัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมศักยภาพให้กับผู้สูงอายุโดยมุ่งเน้นให้เข้าใจถึงบทบาทการดำเนินงานของเทศบาลฯ ที่มีประสิทธิภาพอย่างมีระบบและเป้าหมายที่ชัดเจน ในการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ทั้งในมิติด้านร่างกาย จิตใจ สังคม สุขภาพ สภาพแวดล้อมในการจัดกิจกรรม และการดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสม ผลการศึกษารังนี้สามารถนำข้อมูลไปประกอบเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานรองรับสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืนในระยะยาว อีกทั้งยังสามารถเป็นต้นแบบให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ในการพัฒนานโยบายและแผนงานระยะยาวเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
2. เพื่อศึกษาบทบาทการดำเนินงานของภาครัฐในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารังนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุในพื้นที่

เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง โดยผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยบุคลากรของเทศบาลฯ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้สูงอายุในชมรมรวมถึงผู้สูงอายุในพื้นที่ซึ่งสามารถสะท้อนกระบวนการดำเนินงานของเทศบาลฯ ได้อย่างรอบด้าน โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับบุคลากรในเทศบาลฯ และแบบสนทนากลุ่มสำหรับผู้สูงอายุ โดยออกแบบคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพและกิจกรรมของผู้สูงอายุเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเปรียบเทียบและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งจากบุคลากร ผู้สูงอายุ และศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ เช่น เอกสารทางราชการ งานวิจัย และบทความวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ และครอบคลุมครบถ้วน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยได้ติดต่อประสานกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งแจ้งรายละเอียด นัดหมายวันเวลา และสถานที่สัมภาษณ์ พร้อมมีหนังสือขอความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี เพื่อขออนุญาตอย่างเป็นทางการก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ได้ขออนุญาตบันทึกเสียงและถ่ายภาพประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้หลังการสัมภาษณ์ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทุกครั้งก่อนนำไปวิเคราะห์ต่อไป นอกจากนี้การวิจัยดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมอย่างเคร่งครัด โดยผู้ให้ข้อมูลได้รับการปฏิบัติด้วยความสุภาพ ให้เกียรติ และมีอิสระทางความคิด พร้อมทั้งมีการเก็บรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคลอย่างรัดกุมเพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ผู้วิจัยยึดมั่นในความซื่อสัตย์และนำเสนอข้อมูลตามข้อเท็จจริง โดยผ่านการอบรมหลักสูตร “แนวทางการปฏิบัติการวิจัยทางคลินิกที่ดี (ICH-GCP: E6(R2))” เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปตามหลักจริยธรรมและมาตรฐานสากลอย่างถูกต้อง

สรุปผลการวิจัย

1. กิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง พบว่า เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง มีการส่งเสริมศักยภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง และหลากหลายผ่านรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และครอบคลุมมิติสำคัญของการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ด้านร่างกาย กล่าวคือ เทศบาลตำบลโคกหล่อมีการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านร่างกายอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย

ประกอบด้วย โครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตำบลโคกหล่อ โดยใช้หลัก 3 อ. (อาหาร อารมณ์ และออกกำลังกาย) กิจกรรมออกกำลังกาย การเต้นแอโรบิก กิจกรรมนันทนาการเพื่อสุขภาพการ แข่งขันกีฬาและนันทนาการผู้สูงอายุ ส่งเสริมสุขภาพพลานามัยที่ดีของผู้สูงอายุมีโครงการตรวจคัด กรองและช่วยเหลือความผิดปกติทางสายตาวัยในผู้สูงอายุ โครงการอบรมความรู้การดูแลสุขภาพ ช่องปากให้กับผู้สูงอายุ การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจ และทักษะ ในการดูแลสุขภาพตนเองได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถดำรงชีวิตอยู่ใน สังคมได้อย่างมีความสุข ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่นำมาเสนอดังต่อไปนี้

“...เทศบาลฯ จัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมใช้เวลาด้วยกัน มีการออกกำลังกาย มีกิจกรรมส่งเสริมในเรื่องของสุขภาพ มีโครงการ 3 อ. มีการตรวจเลือด มีกา วัด ความดัน...” (ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 1, 3 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2568)

ด้านจิตใจ กล่าวคือ เทศบาลตำบลโคกหล่อดำเนินกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ด้านจิตใจ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุรับรู้คุณค่าเกิด ความภาคภูมิใจในตนเอง โดยมีโครงการหลัก “โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลโคกหล่อ” ที่จัด กิจกรรมฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ด้านการดูแลสุขภาพกายและใจ การเสริมสร้างทักษะอาชีพเพื่อ สร้างรายได้ เช่น การทำผ้าบาติก ผ้ามัดย้อมลายหินแตก การร้อยลูกปัดมโนราห์ การทำไม้กลายเส้น โคกหล่อ รวมถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาวะทางจิต เช่น การเต้นบาสโลป การเล่นเกมกลองยาว และการ จำหน่ายผลิตภัณฑ์ กิจกรรมที่เทศบาลตำบลโคกหล่อจัดขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาศักยภาพ เพื่อต่อยอดความรู้และทักษะให้เกิดรายได้เสริม นอกจากนี้เทศบาลฯ ยังตระหนักถึงปัญหาทางจิตใจ ของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังหรือขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม จึงจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมาเสนอ ดังต่อไปนี้

“...มีโครงการโรงเรียนผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตในด้าน ต่าง ๆ เสริมทักษะอาชีพ เช่น การทำผ้าบาติก ผ้ามัดย้อมลายหินแตก การร้อยลูกปัด มโนราห์ การทำกิจกรรมนันทนาการ การเต้นบาสโลป กลองยาว...” (ผู้ให้ข้อมูลคน สำคัญรายที่ 9, 10, 11 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568)

ด้านสังคม กล่าวคือ เทศบาลตำบลโคกหล่อมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่สำหรับการ ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรม

ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมร่วมกัน พุดคุยสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดี นอกจากนี้เทศบาลฯ ได้ดำเนินการพาผู้สูงอายุไปศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อเปิดโลกทัศน์และสร้างแรงบันดาลใจใหม่ ๆ ในการดำเนินชีวิต มีการจัดกิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุเพื่อรับทราบสภาพความเป็นอยู่ ความต้องการ และปัญหาที่แท้จริงของผู้สูงอายุ กิจกรรมที่จัดขึ้นช่วยพัฒนาศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุให้สามารถปรับตัว และดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกว่าได้รับการดูแลเอาใจใส่ รวมทั้งได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากเทศบาลฯ ตลอดจนรับรู้ว่าตนเองมิได้ถูกทอดทิ้งในสังคม ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ ที่ยกมาเสนอ ดังต่อไปนี้

“...เทศบาลฯ ให้ทำกิจกรรมหลายอย่างในชมรม ที่ผ่านมามีไปดูงานนอกสถานที่ให้เราได้พบสังคม เมื่อก่อนอยู่แต่บ้านไม่ได้พูดคุยกับใคร พอทำกิจกรรมได้พบปะเพื่อน ๆ จากอยู่บ้านเหงา ๆ ได้รู้จักเพื่อนเพิ่มขึ้น...” (ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 12, 13 สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2568)

“...เทศบาลฯ ก็มีไปเยี่ยมบ้าน เพื่อพบปะพูดคุยเรื่องราวความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ไม่ต้องรู้สึกถูกละทอดทิ้ง...” (ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 4, 5 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2568)

ด้านสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เทศบาลตำบลโคกหล่อได้ให้ความสำคัญต่อการดูแลและพัฒนาสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัย เทศบาลฯ ได้ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการยกระดับคุณภาพชีวิตกลุ่มเปราะบาง โครงการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุมีการลงพื้นที่เยี่ยมเยียนพร้อมมอบสิ่งของช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียงในเขตเทศบาลตำบลโคกหล่อ โครงการผ้าอ้อมปันสุข กิจกรรมโคกหล่อไม่ทิ้งกัน รวมถึงการจัดบริการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (Long Term Care: LTC) ซึ่งโครงการและกิจกรรมที่เทศบาลฯ จัดขึ้นชี้ให้เห็นว่าการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเอื้อต่อการดำรงชีวิตมีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุในชุมชนอย่างยั่งยืน ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมาเสนอ ดังต่อไปนี้

“...เทศบาลฯ มีการดูแลสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุที่เราทำตอนนี้ก็โครงการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ปรับที่อยู่อาศัยให้ผู้สูงอายุดีขึ้น มีการลงพื้นที่มอบสิ่งของช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง และมีโครงการยกระดับ

คุณภาพชีวิตกลุ่มเปราะบาง...” (ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 6, 7 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2568)

2. บทบาทการดำเนินงานของภาครัฐในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง พบว่า เทศบาลตำบลโคกหล่อมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เทศบาลฯ ได้ดำเนินงานผ่านการบูรณาการนโยบายและความร่วมมือจากหลายภาคส่วนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ บทบาทและนโยบายการดำเนินงานของเทศบาลตำบลโคกหล่อ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยยึดหลักตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560 ซึ่งมุ่งให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ เช่น บริการด้านสุขภาพที่รวดเร็วและพิเศษ การสนับสนุนด้านการศึกษาและอาชีพ ส่วนลดค่าโดยสาร สิทธิเข้าชมสถานที่ของรัฐ การจัดหาที่พักอาศัย เบี้ยยังชีพ รวมถึงการช่วยเหลือเมื่อถูกทอดทิ้งหรือถูกทำร้าย เทศบาลฯ มีการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานและโครงการทุกปีงบประมาณ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยมุ่งเน้นไปที่กลุ่มผู้สูงอายุเป็นเป้าหมายหลัก เนื่องจากจำนวนประชากรกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โครงการที่จัดทำขึ้นจะถูกบรรจุไว้ในเทศบัญญัติและงบประมาณรายจ่ายประจำปี โดยครอบคลุมด้านต่าง ๆ อย่างรอบด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผ่านโครงการสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมาเสนอ ดังต่อไปนี้

“...การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุถือเป็นหน้าที่หลักของเทศบาลฯ ที่มีการบัญญัติไว้ในโครงการแต่ละปีก็จะมุ่งเน้นเรื่องสุขภาพการรวมกลุ่มฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการใช้ชีวิตใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ส่งเสริมรายได้ส่งเสริมอาชีพ...” (ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 1, 2 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2568)

การดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เทศบาลตำบลโคกหล่อมีการช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุมีการร่วมมือกับหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานขับเคลื่อนนโยบายรวมถึงแม่บทในการจัดสรรงบประมาณ เนื่องจากเทศบาลฯ มีงบประมาณจำกัด นอกจากนี้ยังมีการร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดตรัง ในการดำเนินโครงการและขอความร่วมมือด้านงบประมาณจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่ร่วมมือประกอบด้วย สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดตรัง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริม

สุขภาพตำบลโคกหล่อ กรมกิจการผู้สูงอายุ องค์การชุมชนเทศบาลตำบลโคกหล่อ วิทยาลัยการอาชีพ กรมส่งเสริมการเรียนรู้ และสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองตรังผ่านการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อส่งเสริมอาชีพและฝึกทักษะ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมาเสนอต่อไปนี้

“...มีทาง อบจ. ซึ่งเป็นหัวเรือหลักในการดำเนินนโยบาย จัดสรรงบประมาณระบบต่าง ๆ ของงานกิจกรรมผู้สูงอายุก็ อบจ. จะเป็นแม่บทในเรื่องของการทำงาน เพราะว่าทางเทศบาลต้องอาศัยความร่วมมือขอความอนุเคราะห์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง...”
(ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายชื่อที่ 3, 4 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2568)

การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่น โดยเทศบาลฯ ได้ยึดหลักการที่ว่าผู้สูงอายุเป็นเสมือนเนื้อเดียวกันสะท้อนถึงความมุ่งมั่นที่จะทำงานร่วมกัน การขับเคลื่อน การมีส่วนร่วมนี้ อาศัยกลไกสำคัญ คือ ความร่วมมืออันดีกับกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ประสานงานหลักในชุมชน ทำให้การสื่อสารและการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การขับเคลื่อนกิจกรรม และการตอบรับจากชุมชนด้วยการประสานงานที่เข้มแข็งทำให้เทศบาลฯ สามารถดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย และได้รับความร่วมมือจากผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุและความผูกพันในชุมชน เทศบาลฯ มีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง ส่วนใหญ่กลยุทธ์การดำเนินงานที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ตั้งแต่ต้นจนจบควบคู่ไปกับการใช้กลไกความร่วมมือในพื้นที่ และการสื่อสารที่เข้าถึงทุกระดับ ทำให้การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของเทศบาลฯ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมาเสนอ ดังต่อไปนี้

“...เทศบาลฯ มีการสนับสนุนทุกกิจกรรมมีการสนับสนุนทุก ๆ ด้านมีการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุทุกคนเข้าร่วมในทุก ๆ กิจกรรม มีการร่วมมืออันดีกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในการประสานงานในเรื่องกิจกรรมให้ชาวบ้านทราบ...” (ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายชื่อที่ 5, 6 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2568)

การประเมินผลลัพธ์ของโครงการ เทศบาลฯ มีการประเมินคุณภาพของกิจกรรมผ่านกระบวนการเรียนรู้และการวิเคราะห์ในที่ประชุมหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม โดยหลักพื้นฐานมีการประเมินผลโดยใช้แบบสอบถามตามมาตรฐานทางวิชาการ การวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค (SWOT Analysis) เพื่อนำผลไปปรับปรุงแผนในปีถัดไป นอกจากนี้ยังใช้การสอบถามความพึงพอใจผ่านแบบสอบถามกระดาษ Google Forms และ QR Code รวมทั้งมีการติดตามผลจากการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสุขในการมีส่วนร่วมทางสังคม ผู้สูงอายุได้รับการฝึกทักษะการใช้เทคโนโลยีทำให้การประสานงานราบรื่นและสามารถใช้ช่องทางออนไลน์ในการส่งเสริมอาชีพ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ยกมาเสนอดังต่อไปนี้

“...ในการประเมินหลังโครงการเสร็จสิ้นมีการให้ทำแบบสอบถามผ่าน Google Forms และ QR Code มีอะไรที่อยากให้ทางเทศบาลฯ สอดแทรกหรือเพิ่มเติมอะไรบ้าง ติดตามจากการเข้าร่วมกิจกรรม...” (ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 14, 15, 16 สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการศึกษากิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง พบว่า เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ได้ดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้ง 4 มิติของคุณภาพชีวิตตามแนวความคิดของ Orley, J. & Kuyken, W. (1994 C) ซึ่งประกอบด้วยด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่เทศบาลฯ ดำเนินการสะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุขในสังคม

ด้านร่างกาย เทศบาลตำบลโคกหล่อได้ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านร่างกายอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ และลดความเสี่ยงอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ การส่งเสริมสุขภาพกายของผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งสำคัญของการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งเทศบาลตำบลโคกหล่อได้จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหลายรูปแบบทั้งส่งเสริมองค์ความรู้ด้านสุขภาพ และการออกกำลังกาย กิจกรรมออกกำลังกาย การเดินแอโรบิก กิจกรรมนันทนาการเพื่อสุขภาพ การแข่งขันกีฬาและนันทนาการผู้สูงอายุ ส่งเสริมสุขภาพพลานามัยที่ดีของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wei et

al. (2020) ที่กล่าวว่า การออกกำลังกายมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยผู้สูงอายุที่ออกกำลังกายอยู่เสมอจะมีสุขภาพที่แข็งแรง มีความสามารถในการเคลื่อนไหวที่คล่องตัวกว่าคนที่ไม่ออกกำลังกาย การดำเนินงานของเทศบาลตำบลโคกหล่อในด้านสุขภาพจึงถือเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวความคิดการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในระดับสากลที่เน้นให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้และดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างร่างกายที่แข็งแรง

ด้านจิตใจ เทศบาลตำบลโคกหล่อได้ให้ความสำคัญกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุและได้ดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วม เรียนรู้ และตระหนักถึงคุณค่าของตน จากผลการศึกษาพบว่า โดยเฉพาะโครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิต “โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลโคกหล่อ” ซึ่งเป็นโครงการหลักที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมฝึกอบรม ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสุขภาพกายและใจ การเสริมสร้างทักษะอาชีพ เช่น การทำผ้าบาติก ทำมด้อยม การร้อยลูกปัดมโนราห์ และการทำไม้คลาเย้น ตลอดจนกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น การเดินบาสโลบ การเล่นกลองยาว รวมถึงการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุ กิจกรรมดังกล่าวช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกภูมิใจในตนเอง ได้แสดงศักยภาพและทักษะที่ตนมี สร้างโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่น ส่งผลต่อการลดความเครียด ความรู้สึกโดดเดี่ยว ผลการดำเนินงานสอดคล้องกับแนวคิดของกรมอนามัย (2565) ที่ระบุว่า “การมีส่วนร่วมทางสังคมและการทำกิจกรรมที่สร้างคุณค่าให้แก่ตนเอง เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ” และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสนธยา มณีรัตน์ และคณะ (2566) พบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับการสนับสนุนให้ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นมีระดับสุขภาพจิตสูงกว่ากลุ่มที่ขาดการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของมะลิ โพธิพิมพ์ และคณะ (2566) พบว่า การได้รับกำลังใจ การมีปฏิสัมพันธ์ และการยอมรับจากชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มพลังสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมของเทศบาลตำบลโคกหล่อในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุด้านจิตใจสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจของผู้สูงอายุผ่านกระบวนการ “การมีส่วนร่วม การเรียนรู้ การสร้างคุณค่าในตนเอง” ซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม

ด้านสังคม เทศบาลตำบลโคกหล่อมีการดำเนินกิจกรรมที่ส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านสังคม โดยมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันและกับชุมชนรอบข้าง ทั้งนี้เทศบาลฯ ได้จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง

ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น การจัดประชุมพบปะพูดคุย การจัดกิจกรรมนันทนาการ รวมถึงการพาผู้สูงอายุไปศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อเปิดโลกทัศน์ สร้างแรงบันดาลใจใหม่ ๆ ในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น การจัดกิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุเพื่อรับทราบสภาพความเป็นอยู่ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์กับคนรอบข้างเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาศักยภาพด้านความสัมพันธ์ทางสังคมให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัว และดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวของเทศบาลตำบลโคกหล่อ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของมิติด้านสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐกัญญ์ อ่องเอื้อ (2564) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนรวมทั้งชมรมผู้สูงอายุ มีระดับคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคมสูงกว่าผู้ที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของเนตรนภา กาบมณี และคณะ (2564) พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ได้แก่ การเป็นสมาชิกของกลุ่มในชมรมและการได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางสังคมที่เทศบาลตำบลโคกหล่อจัดขึ้นมีส่วนช่วยลดความโดดเดี่ยวทางสังคม เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นใหม่กับผู้สูงอายุช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีพื้นที่ในการแสดงออกถึงศักยภาพ และประสบการณ์ที่มีคุณค่า การส่งเสริมศักยภาพด้านสังคมของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อจึงเป็นกระบวนการสร้างคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ด้านสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลโคกหล่อได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญต่อมิติด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัย และมีคุณภาพองค์ประกอบสำคัญของการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางในชุมชนมีการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการดูแล การพัฒนาสภาพแวดล้อมผู้สูงอายุให้มีความปลอดภัย และเอื้อต่อการดำรงชีวิต การปรับสถานที่หรือสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัยของผู้สูงอายุ และให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีพึ่งพาตนเองได้สอดคล้องกับแนวคิดสูงวัยในบ้านตนเองหรือ Aging in Place ของ Cutchin (2004) ที่ให้ความสำคัญต่อสุขภาพจิตใจ สังคม สติปัญญาของผู้สูงอายุเทศบาลตำบลโคกหล่อมีกิจกรรมหรือโครงการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุมีการลงพื้นที่เยี่ยมเยียนบ้านและมอบสิ่งของผู้ป่วยติดเตียง โครงการผ้าอ้อมปันสุขกิจกรรม “โคกหล่อไม่ทิ้งกัน” รวมถึงการจัดบริการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (Long

Term Care: LTC) ซึ่งโครงการที่เทศบาลฯ จัดขึ้นชี้ให้เห็นว่าการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเอื้อต่อการดำรงชีวิต และมีบทบาทสำคัญที่เสริมสร้างศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ผลจากการศึกษาบทบาทของเทศบาลตำบลโคกหล่อ จังหวัดตรังในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุ พบว่า เทศบาลตำบลโคกหล่อ จังหวัดตรัง ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญในการเป็นกลไกหลักของภาครัฐในระดับท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง การดำเนินงานของเทศบาลตำบลโคกหล่อไม่ได้เป็นเพียงการบริหารจัดการทั่วไป แต่เป็นภาพสะท้อนของการบูรณาการนโยบายระดับชาติเข้ากับความต้องการเฉพาะของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560 ซึ่งมุ่งเน้นการให้สิทธิประโยชน์และสวัสดิการอย่างรอบด้านด้วยความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนสูงวัยในพื้นที่ ทั้งนี้เทศบาลฯ มีบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านการดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ การพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ การดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ของ Hood (1991) ที่เน้นการทำงานแบบเครือข่าย การกระจายอำนาจ และการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคีเครือข่าย เพื่อให้การบริการสาธารณะมีประสิทธิภาพและสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน เทศบาลตำบลโคกหล่อทำหน้าที่ประสานงานหลักในการจัดสรรทรัพยากร และขับเคลื่อนโครงการที่พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในหลายระดับ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการกำหนดทิศทางนโยบายระดับจังหวัด และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้เทศบาลตำบลโคกหลอยังขยายความร่วมมือไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ผ่านการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เช่น วิทยาลัยการอาชีพ กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองตรัง เพื่อส่งเสริมอาชีพและฝึกทักษะให้แก่ผู้สูงอายุ

ด้านการส่งเสริมและสนับสนุน เทศบาลฯ มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่น แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชนที่มองว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแกนหลักการพัฒนาของ Cohen & Uphoff (1981) ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรม แต่ยังช่วยลดความขัดแย้งผ่านการเรียนรู้ร่วมกันเทศบาลตำบลโคกหลอยึดหลักการ

ที่ว่า ผู้สูงอายุและเทศบาลฯ เป็นเสมือนเนื้อเดียวกัน สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด ที่เน้นให้ผู้สูงอายุเป็นผู้กำหนดความต้องการร่วมวางแผน และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนและความรู้สึกการเป็นเจ้าของ เทศบาลฯ มีการขับเคลื่อนกลไกสำคัญผ่านความร่วมมืออันดีกับกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ประสานงานหลักในชุมชน ผลจากการมีส่วนร่วมนี้ทำให้เกิดการสื่อสาร และพัฒนาแนวทางการส่งเสริมสุขภาพที่เป็นไปตามแนวทางการศึกษาที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ด้านการติดตามและประเมินผล เทศบาลฯ ได้ดำเนินการติดตามและประเมินผลผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และร่วมตัดสินใจในการเลือกกิจกรรมที่เหมาะสม ตอบสนองความต้องการในการดำเนินโครงการต่อไป นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ผลการประเมิน เพื่อระบุจุดที่ควรปรับปรุงและพัฒนาโครงการ รวมทั้งศึกษาปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนและแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แนวทางการประเมินดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐวรรณ แยมละมัย (2561) ที่เน้นความสำคัญของการประเมินผลเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายในการวัดผลกระทบของโครงการ ทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพเพื่อเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ที่กำหนด การประเมินผลไม่เพียงช่วยให้ทราบความสำเร็จหรือข้อจำกัดของโครงการ แต่ยังเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ และพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การนำข้อมูลจากการประเมินมาปรับปรุงและออกแบบกิจกรรมใหม่จึงสร้างความยั่งยืนตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของเทศบาลฯ มีวิธีการประเมินที่หลากหลายและเป็นระบบ ประกอบด้วยเครื่องมือมาตรฐาน ใช้แบบสอบถามตามมาตรฐานทางวิชาการและเทคนิคการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) เพื่อนำผลไปปรับปรุงแผนในปีถัดไป มีการวัดความพึงพอใจผ่านแบบสอบถามแบบกระดาษ Google Forms และ QR Code เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างสะดวก และการติดตามคุณภาพเชิงสังเกต ติดตามผลจากการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อประเมินการตอบรับและปฏิสัมพันธ์ในโครงการ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยบทบาทของเทศบาลตำบลโคกหล่อในการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ค้นพบว่าเทศบาลตำบลโคกหล่อประสบความสำเร็จในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบบองค์รวม 4 มิติ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ขับเคลื่อนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรูปแบบนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข สอดคล้องกับกรอบแนวคิดด้านคุณภาพชีวิต 4 ด้านขององค์การอนามัยโลก (Orley, J., & Kuyken,

W. 1994 C) ประกอบด้วย ด้านร่างกาย การจัดระบบดูแลและระยะยาว (Long Term Care: LTC) สำหรับผู้ที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น ควบคู่ไปกับการพัฒนาสุขภาพจิตใจผ่านการจัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ด้านจิตใจ การเปลี่ยนมุมมองต่อผู้สูงอายุจากที่เคยถูกมองว่าเป็น “ภาระ” ให้กลายเป็น “พลัง” หรือ “ทุนทางสังคม” ด้านสังคม การสร้างความร่วมมืออย่างเป็นทางการกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ผ่านการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ด้านสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้มีความปลอดภัย และเอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

การถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์ ข้อเสนอแนะในส่วนนี้มุ่งเน้นการส่งต่อความรู้และประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ทั่วประเทศโดยเน้นการจัดทำคู่มือและหลักสูตรที่นำเอารูปแบบการดำเนินงาน และหลักสูตร “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ไปพัฒนาเป็นคู่มือปฏิบัติงานและหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อถ่ายทอดให้กับบุคลากรของ อปท. อื่น ๆ ทั่วประเทศ ให้สามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ตนเองสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เกิดการถ่ายทอดประสบการณ์ตรง และขยายผลนวัตกรรมในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมาช่วยในการบริหารจัดการงานผู้สูงอายุเพื่อขยายผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายยกระดับรูปแบบการดำเนินงานให้เป็นมาตรฐานระดับประเทศ โดยการเสนอให้หน่วยงานระดับนโยบาย พิจารณารูปแบบการบูรณาการงานผู้สูงอายุ 4 มิติ ที่ขับเคลื่อนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปกำหนดเป็น “แนวปฏิบัติที่ดี” ในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ พร้อมผลักดันการจัดสรรงบประมาณ และบุคลากรให้เพียงพออย่างต่อเนื่อง เพื่อรองรับบทบาทที่เพิ่มขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงาน Long Term Care (LTC) สำหรับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในบ้าน และชุมชนได้อย่างปลอดภัย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้ค้นพบข้อเสนอแนะจากการวิจัยไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกหล่อ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เพื่อพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากผลการศึกษาพบว่า เทศบาลตำบลโคกหล่อ ยังขาดความต่อเนื่องด้านการจัดสรรงบประมาณในการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ รวมทั้งการบูรณาการความร่วมมือระหว่างเทศบาล และภาคส่วนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการยังไม่มีระบบอาจส่งผลต่อ

ความยั่งยืน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพเทศบาลควรกำหนดนโยบายที่มุ่งเน้นการสนับสนุนในด้านการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่ช่วยส่งเสริมต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในชมรมอย่างต่อเนื่องตลอดจนการสร้างกลไกความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในมีความมั่นคง และตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุได้มากที่สุด

2. จากผลการศึกษา พบว่า เทศบาลตำบลโคกหล่อยังมีข้อจำกัดด้านระบบฐานข้อมูลประชากรที่ไม่เป็นปัจจุบันทำให้ไม่สามารถแสดงผลระบบข้อมูลได้อย่างชัดเจน เทศบาลตำบลโคกหล่อควรพัฒนาและบริหารจัดการระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุให้มีความเป็นปัจจุบัน และครอบคลุมด้านร่างกาย จิตใจ สังคม รายได้ สภาพครอบครัว และความต้องการในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้สามารถวางแผนพัฒนาและจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงควรมีการติดตามและประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ตัวชี้วัดที่ชัดเจน เช่น ระดับความพึงพอใจของผู้สูงอายุการเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนานโยบายให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

3. จากผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนผู้สูงอายุและมีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ เนื่องจากมีความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และอยากให้เทศบาลดำเนินกิจกรรมต่อไป ไม่ใช่เพียงแค่กิจกรรมที่อยู่ในหลักสูตรหรือชมรม เกิดข้อค้นพบที่ว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมหลักสูตรแล้วมีความต้องการดำเนินกิจกรรมซ้ำ จึงควรมีนโยบายในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตลอดชีวิตโดยไม่จำแนกผู้สูงอายุเป็นรุ่น ๆ แต่เปิดโอกาส และให้สิทธิผู้สูงอายุทุกคนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมที่เทศบาลจัดขึ้นได้ตามความต้องการของตนเองเพื่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. เทศบาลตำบลโคกหล่อสามารถมีแนวทางในการวางแผนการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการและเหมาะสมกับผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มวัยเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรง และกลุ่มผู้สูงอายุภาวะพึ่งพิง นอกจากนี้ควรจัดให้มีการอบรมพัฒนาศักยภาพบุคลากรของเทศบาลฯ ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการและส่งเสริมผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ รวมทั้งติดตามและประเมินผลกิจกรรมอย่างต่อเนื่องโดยมีการใช้เครื่องมือ เช่น แบบประเมินความพึงพอใจการประชุมรับฟังความคิดเห็นจากผู้สูงอายุ และการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อใช้ในการปรับปรุงและวางแผนโครงการใหม่ในอนาคตให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง

2. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบในการจัดทำโครงการและกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยสามารถประยุกต์แนวทางการดำเนินงานของเทศบาลตำบลโคกหล่อ ทั้งในด้านการส่งเสริมสุขภาพกายและใจการพัฒนาทักษะอาชีพ การสร้างพื้นที่เรียนรู้ตลอดชีวิต และการดูแลสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุเพื่อเป็นต้นแบบในการยกระดับคุณภาพชีวิต และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนอย่างยั่งยืน

3. สำหรับการศึกษาศึกษาสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนด้านการพัฒนาสังคมและการบริหารงานท้องถิ่น โดยเฉพาะในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและการจัดการท้องถิ่นเชิงบูรณาการ รวมทั้งใช้เป็นกรณีศึกษาในการจัดทำงานวิจัยต่อยอดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในบริบทพื้นที่อื่น ๆ หรือการศึกษาผลกระทบระยะยาวของการมีส่วนร่วมต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

- เนตรนภา กาบมณี, สิริลักษณ์ อู่เจริญ, และปานเพชร สกุลคู. (2564). การศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลหนองไผ่ อ.เมือง จ.อุดรธานี. *ราชวาทิตสาร วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุรินทร์*, 11(1), 27-39.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2553). พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553). https://www.dop.go.th/download/laws/regulation_th_20152509163042_1.pdf
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2563). ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี ประจำปี พ.ศ. 2561-2580. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1539326153-138_0.pdf
- กรมอนามัย. (2565). *คู่มือแผนส่งเสริมสุขภาพดี ประจำปีงบประมาณ 2568*. กระทรวงสาธารณสุข. <https://eh.anamai.moph.go.th/th/elderly-manual/download/?DI d=211989&id=99922&reload=>
- ณัฐกัญย์ อ่องเอื้อ. (2564). *คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบ้านสวนจังหวัดชลบุรี*. [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. <https://ir.buu.ac.th/dspace/bitstream/1513/356/1/62930014.pdf>

- ณัฐกิตติ์ ปัทมะ. (2561, 11 พฤษภาคม). สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย (*Social Situation of The Elderly in Thailand*). สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. https://www.senate.go.th/assets/portals/1/news/10117/2_10117.pdf
- ณัฐวรรณ แยมละมัย. (2561). การประเมินผลโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุเทศบาล ตำบล ตะเคียนเตี้ยอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. <https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/6693/1/Fulltext.pdf>
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 1. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 10. (2568, 3 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 11. (2568, 3 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 12. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 13. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 14. (2568, 3 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 15. (2568, 3 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 16. (2568, 3 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 2. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 3. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 4. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ, ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 5. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ , ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 6. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ , ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 7. (2568, 1 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ , ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญรายที่ 9. (2568, 3 กันยายน). การสื่อสารส่วนบุคคล. (ปิยะรัตน์ แซ่หลีและคณะ , ผู้สัมภาษณ์).

มะลิ โพธิพิมพ์, รัชภิษิษฐ์ พลศรีประดิษฐ์, สุชาติ บุญยภากร, จีรภา บุญยภากร, วลัยชัชชา เขตบำรุง, จุน หน่อแก้ว, วรรัตน์ สังวะลี และวาสุกรี เชวงกุล. (2566). การสนับสนุนทางสังคม และปัจจัยอื่น ๆ ต่อพลังสุขภาพจิตผู้สูงอายุ. *วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ* , 17(2), 143-152.

สนธยา มณีรัตน์, นาถนา วรศิลป์ และประไพจิตร โสมภีร์. (2566). สุขภาพจิต ปัญหา ความต้องการ และแนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ. *วารสารการพยาบาลและสุขภาพ สสอท*, 6(3), 1-17.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2567, 9 ธันวาคม). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567*. https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20241209145003_27188.pdf

Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1981). *Rural development participation: Concept and measure for project design, implementation and evaluation*. Cornell University Press.

Cutchin, M.P. (2004). Using Deweyan philosophy to rename and reframe adaptation-to-environment. *American Journal of Occupational Therapy*, 58 (3), 303-312. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15202628/>

Hood, C. (1991). A public management for all seasons?. *Public Administration*, 69(1), 3-19. <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA108/4NMP%20a%20seasonsfulltext.pdf>

Orley, J., & Kuyken, W. (1994 C). *Quality of life assessment: international perspectives: proceedings of the joint meeting organized by the World Health Organization and the Foundation IPSEN in Paris*. Springer-Verlag.
https://onsearch.nihlibrary.ors.nih.gov/permalink/01NIH_INST/g83mj/alma991001270110504686

Wei, L., Hu, Y., Tao, Y., Hu, R. & Zhang, L. (2020). The Effects of Physical Exercise on the Quality of Life of Healthy Older Adults in China: A Systematic Review. *Frontiers in Psychology*, 13(1), 1-9.

การจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัย

Managing Contemporary Community Financial Organizations

อัสวาลักษณ์ ราชพลสิทธิ์¹

Atsawaluk Ratchapolsit

Received: January 20, 2026

Revised: March 22, 2026

Accepted: May 05, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน วิเคราะห์พัฒนาการของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย และนำเสนอแนวทางการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในยุคร่วมสมัยบทความนี้ใช้วิธีการทบทวนเอกสารและแนวคิดทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน การจัดการองค์กร และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก โดยช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ลดการพึ่งพาเงินนอกระบบ และเสริมสร้างวินัยทางการเงินของสมาชิก พัฒนาการของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ ยุคดั้งเดิม ยุคเริ่มจัดตั้งอย่างเป็นระบบยุคขยายตัวตามนโยบายรัฐ และยุคร่วมสมัยที่มุ่งเน้นความโปร่งใส ธรรมาภิบาล และความยั่งยืน การจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัยจึงควรให้ความสำคัญกับโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิก การบริหารการเงิน และบัญชีที่โปร่งใส การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนขององค์กรและชุมชนในระยะยาว

คำสำคัญ: การจัดการองค์กรการเงินชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, การมีส่วนร่วมของชุมชน, ความยั่งยืน

¹ โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์; Walailak University Demonstration School
Corresponding Author e-mail: Atsawaluk2020@gmail.com

Abstract

This academic article aims to explain the meaning, origins, and significance of community financial organizations, analyze their development in Thailand, and propose management approaches that respond to contemporary economic, social, and technological changes. The article reviews relevant literature and academic concepts related to community economies, organizational management, and sustainable development. Community financial organizations play an important role in strengthening grassroots economies by improving access to funding, reducing reliance on informal lending, and promoting financial discipline among members. Their development in Thailand can be divided into four periods: traditional community finance, initial formal establishment, expansion driven by government policies, and the contemporary period emphasizing transparency, good governance, and sustainability. Contemporary management should therefore prioritize clear organizational structures, leadership, member participation, transparent financial management and accounting, digital technology, and collaborative networks to strengthen organizations and communities and support their long-term sustainability.

Keywords: Community Financial Organization Management, Grassroots Economy, Community Participation, Sustainability

บทนำ

กลุ่มองค์กรการเงินชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในสังคมไทย โดยมีบทบาทเป็นแหล่งเงินออม แหล่งเงินทุน และเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรทางการเงินของประชาชนในระดับท้องถิ่น องค์กรการเงินชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และสหกรณ์ชุมชน ได้ทำหน้าที่สนับสนุนการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาเงินนอกระบบ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่สมาชิกและชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง (อนุก นาคะบุตร, 2556; สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2561) อย่างไรก็ตาม บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคร่วมสมัย ได้ส่งผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน ทั้งในด้านโครงสร้างการบริหาร การจัดการ

ทางการเงิน ความโปร่งใส และความยั่งยืนขององค์กร ปัญหาที่พบได้บ่อย ได้แก่ ข้อจำกัดด้านศักยภาพของคณะกรรมการ การขาดระบบบัญชีและการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการปรับตัวต่อเทคโนโลยีดิจิทัลที่ยังไม่ทั่วถึง (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2562) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการจัดการองค์กรการเงินชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

แนวคิดการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัยจึงมุ่งเน้นการผสมผสานระหว่างแนวคิดการจัดการสมัยใหม่กับบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับการจัดการเชิงระบบ การมีส่วนร่วมของสมาชิก หลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อชุมชน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสถาบันชุมชนควบคู่กัน (United Nations, 2015; ประเวศ วะสี, 2559) นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมทางการเงินยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน ทั้งในด้านการจัดเก็บข้อมูล การทำบัญชี การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งสามารถช่วยลดต้นทุน เพิ่มความโปร่งใส และเสริมสร้างความน่าเชื่อถือขององค์กรในระยะยาว (OECD, 2018; ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2563)

ดังนั้น บทความวิชาการเรื่อง “การจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัย” จึงมีความสำคัญในการนำเสนอแนวคิด ความหมาย พัฒนาการ และแนวทางการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนในบริบทปัจจุบัน เพื่อเป็นฐานความรู้สำหรับนักวิชาการ นักพัฒนา และผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ตลอดจนเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้แก่เศรษฐกิจชุมชนและสังคมไทยในระยะยาว

ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน

ความหมายของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน

กลุ่มองค์กรการเงินชุมชน หมายถึง การรวมตัวของประชาชนในชุมชนเพื่อจัดตั้งองค์กรหรือกลไกทางการเงินที่ดำเนินงานบนพื้นฐานของการออม การให้กู้ยืม และการจัดสรรทรัพยากรทางการเงินเพื่อประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก โดยมีเป้าหมายหลักในการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ลดการพึ่งพาแหล่งเงินทุนนอกระบบ และส่งเสริมการพึ่งพาตนเองในระดับชุมชน (อนุกะบุตร, 2556) องค์กรการเงินชุมชนมีลักษณะสำคัญคือการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม สมาชิกมี

บทบาททั้งในฐานะผู้ถือหุ้น ผู้ให้บริการ และผู้กำหนดทิศทางขององค์กร ซึ่งแตกต่างจากสถาบันการเงินกระแสหลักที่เน้นการดำเนินงานเชิงพาณิชย์เป็นหลัก (ประเวศ วะสี, 2559)

ความเป็นมาของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน

ความเป็นมาของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทยมีรากฐานจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชุมชนไทยในอดีต ซึ่งปรากฏในรูปแบบการลงแขก การออมร่วม และการกู้ยืมกันเองบนพื้นฐานของความไว้วางใจและความสัมพันธ์ทางสังคม (อนุก นาตะบุตร, 2556) ต่อมา เมื่อสังคมไทยเริ่มเข้าสู่กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ รัฐและหน่วยงานพัฒนาได้เข้ามาส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ และองค์กรการเงินชุมชนในรูปแบบที่เป็นระบบมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแหล่งทุนของประชาชนในชนบท (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2540) หลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 บทบาทขององค์กรการเงินชุมชนยิ่งทวีความสำคัญ โดยรัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการกระจายแหล่งเงินทุนสู่ชุมชน ส่งผลให้องค์กรการเงินชุมชนขยายตัวอย่างกว้างขวางและมีบทบาทเชิงนโยบายมากขึ้น (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2560)

ความสำคัญของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน

ความสำคัญของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนอยู่ที่การเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก โดยช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่เป็นธรรมและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน องค์กรการเงินชุมชนช่วยลดการพึ่งพาเงินกู้ยืมจากระบบ ซึ่งมักก่อให้เกิดภาระหนี้สินและความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2561) นอกจากนี้ องค์กรการเงินชุมชนยังมีบทบาทในการเสริมสร้างวินัยทางการเงิน การออม และการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทุนทางสังคม ความไว้วางใจ และความร่วมมือภายในชุมชน (Putnam, 2000) ในมิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน องค์กรการเงินชุมชนถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาคน โดยสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง มีความเข้มแข็ง และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว (United Nations, 2015)

โดยสรุป กลุ่มองค์กรการเงินชุมชนคือการรวมตัวของประชาชนในชุมชนเพื่อบริหารจัดการการออมและเงินทุนร่วมกัน โดยมุ่งเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและลดการพึ่งพาเงินทุนจากระบบ องค์กรดังกล่าวมีรากฐานมาจากการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปแบบดั้งเดิม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ และกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตามบริบทสังคมและนโยบายรัฐ ความสำคัญขององค์กรการเงินชุมชนอยู่ที่การเป็นกลไกเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก

ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง และพัฒนาศักยภาพของสมาชิก องค์การการเงินชุมชนยังช่วยสร้างวินัยทางการเงินและทุนทางสังคมผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ องค์การดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม

พัฒนาการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย

พัฒนาการของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายการพัฒนาของรัฐ โดยทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น 4 ยุคสำคัญ ดังนี้

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์พัฒนาการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย

ช่วงเวลา	ยุคสมัย	รูปแบบการจัดการ	ปัจจัยเงื่อนไข	ความสำเร็จ	ปัญหา/จุดอ่อน	กรณีศึกษา
(ก่อน พ.ศ. 2500)	ยุคดั้งเดิม : การช่วยเหลือกันแบบไม่เป็นทางการ	- ลงแขก - ออมร่วม - กู้ยืมกันเอง - ไม่มีโครงสร้างชัดเจน	- สังคมเกษตรกรรม - เครือญาติแน่นแฟ้น - วัฒนธรรมเอื้อเพื่อ - เงินสดมีบทบาทน้อย	- ทุนทางสังคมสูง - ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ - ความสัมพันธ์เข้มแข็ง	- ไม่มีระบบบัญชี - ไม่รองรับธุรกรรมใหญ่ - ขึ้นกับความสัมพันธ์ส่วนบุคคล	ภาคเหนือ: กลุ่มลงแขก บ้านแม่กำปอง หมู่ 3 ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ ภาคกลาง: กลุ่มช่วยเหลือชุมชน บ้านคลองบางปลากด หมู่ 2 ต.บางปลากด อ.พระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ ภาคอีสาน: กลุ่มเอื้อเพื่อชุมชน บ้านโนนกกอก หมู่ 5 ต.เขื่อน้ำ อ.บ้านฝาง จ.อุดรธานี ภาคใต้: กลุ่มช่วยเหลือชุมชนสวนยาง บ้านควนเงิน หมู่ 4 ต.ควนเงิน อ.งขลา จ.พัทลุง
(พ.ศ. 2500–2539)	ยุคเริ่มจัดตั้งอย่างเป็นระบบ	- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต - สหกรณ์	- นโยบายรัฐพัฒนาชนบท - การส่งเสริมสหกรณ์	- มีระบบบริหารพื้นฐาน - ลดหนี้นอกระบบ	- ศักยภาพผู้นำจำกัด - ระบบบัญชีไม่เข้มแข็ง - พึ่งพารัฐสูง	ภาคเหนือ: กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านสันปูเลย หมู่ 7 ต.สันปูเลย อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

ช่วงเวลา	ยุคสมัย	รูปแบบการจัดการ	ปัจจัยเงื่อนไข	ความสำเร็จ	ปัญหา/จุดอ่อน	กรณีศึกษา
		- มีคณะกรรมการ	- การขาดแคลนแหล่งทุน	- เพิ่มการเข้าถึงแหล่งทุน		ภาคกลาง: สหกรณ์การเกษตรบ้านลาด จำกัด ต.บ้านลาด อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี ภาคอีสาน: กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหนองสรวง หมู่ 6 ต.หนองสรวง อ.หนองกุงศรี จ.กาฬสินธุ์ ภาคใต้: สหกรณ์การเกษตรปากพะยูน จำกัด ต.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
(พ.ศ. 2540–2553)	ยุคขยายตัวตามนโยบายรัฐและเศรษฐกิจฐานราก	- กองทุนหมู่บ้าน - กลุ่มเครดิตยูเนียน - เครือข่ายองค์กรการเงิน	- วิฤตเศรษฐกิจ 2540 - นโยบายเศรษฐกิจฐานราก - การสนับสนุนงบประมาณรัฐ	- เข้าถึงทุนกว้างขวาง - เกิดองค์กรจำนวนมาก - เสริมเศรษฐกิจชุมชน	- บริหารไม่โปร่งใสบางแห่ง - หนี้เสียสูง - ขาดธรรมาภิบาล	ภาคเหนือ: กองทุนหมู่บ้าน บ้านทุ่งยาว หมู่ 1 ต.ทุ่งยาว อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ภาคกลาง: กองทุนหมู่บ้าน บ้านบางระกำ หมู่ 3 ต.บางระกำ อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ภาคอีสาน: กองทุนหมู่บ้าน บ้านหนองบัวดีหมี หมู่ 8 ต.หนองบัว อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด ภาคใต้: กองทุนหมู่บ้าน บ้านควนขนุน หมู่ 2 ต.ควนขนุน อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
(พ.ศ. 2554–ปัจจุบัน)	ยุครวมสมัยและการปรับตัวสู่ความยั่งยืน	- ระบบบัญชีมาตรฐาน - ธรรมาภิบาล - ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล - สร้างเครือข่าย	- โลกาภิวัตน์/ดิจิทัล - นโยบายความโปร่งใส	- โปร่งใสตรวจสอบได้ - บริหารมีประสิทธิภาพ - เชื่อมโยงเครือข่าย	- ความเหลื่อมล้ำดิจิทัล - ทักษะบุคลากรไม่เท่ากัน	ภาคเหนือ: เครือข่ายการเงินชุมชนบ้านป่าดุ่ม หมู่ 5 ต.ป่าดุ่ม อ.พริ้ว จ.เชียงใหม่ ภาคกลาง: กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองโยง หมู่ 1 ต.

ช่วงเวลา	ยุคสมัย	รูปแบบการจัดการ	ปัจจัยเงื่อนไข	ความสำเร็จ	ปัญหา/จุดอ่อน	กรณีศึกษา
			- การแข่งขันทางเศรษฐกิจ		- การปรับตัวเข้าในบางพื้นที่	คลองโยง อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ภาคอีสาน: เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนบ้านหนองแวง หมู่ 9 ต.หนองแวง อ.เมือง จ.ขอนแก่น ภาคใต้: กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านทะเลน้อย หมู่ 3 ต.พนาสูง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

ยุคดั้งเดิม : การช่วยเหลือกันแบบไม่เป็นทางการ (ก่อน พ.ศ. 2500)

การจัดการด้านการเงินของชุมชนไทยในยุคดั้งเดิมเป็นลักษณะไม่เป็นทางการ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคม ความเอื้ออาทร และความไว้วางใจเป็นกลไกหลัก รูปแบบสำคัญ ได้แก่ การลงแขก การออมร่วม และการกู้ยืมกันเองโดยไม่คิดดอกเบี้ยหรือคิดในอัตราต่ำ ซึ่งสะท้อนวิถีสังคมเกษตรกรรมที่มีเครือญาติแน่นแฟ้นและวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูล (อนเนก นาคะบุตร, 2556) ภายใต้บริบทที่เงินสดยังมีบทบาทจำกัด บรรทัดฐานทางสังคมจึงทำหน้าที่แทนกฎหมายและสัญญาทำให้เกิดความร่วมมือสูงและต้นทุนธุรกรรมต่ำ (Putnam, 2000) ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด “เศรษฐกิจศีลธรรม” ที่เน้นความเป็นธรรมและการอยู่รอดร่วมกัน ผลจากระบบนี้ทำให้ชุมชนมีทุนทางสังคมสูง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนในระยะต่อมา (ประเวศ วะสี, 2559) อย่างไรก็ตาม การไม่มีโครงสร้างองค์กรและระบบบัญชีที่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถรองรับธุรกรรมขนาดใหญ่หรือซับซ้อนได้ และยังขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นสำคัญ ซึ่งอาจก่อให้เกิดข้อจำกัดด้านความเป็นธรรม (Uphoff, 1986) เมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบ พบว่า รูปแบบการจัดการเน้นการช่วยเหลือกัน ปัจจัยเงื่อนไขคือสังคมเกษตรและเครือญาติ ความสำเร็จคือความเข้มแข็งของชุมชน ขณะที่จุดอ่อนคือการขาดระบบบริหารจัดการที่เป็นทางการ โดยมีกรณีศึกษาในแต่ละภูมิภาค เช่น บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านคลองบางปลากด จังหวัดสมุทรปราการ บ้านโนนกกอก จังหวัดอุดรธานี และบ้านควนเงิน จังหวัดพัทลุง ซึ่งสะท้อนความหลากหลายภายใต้แก่นร่วมคือ “ความไว้วางใจ” ของชุมชน

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบพัฒนาการองค์กรการเงินชุมชน ยุคดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ. 2500)

ประเด็น	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคใต้
ลักษณะพื้นที่	ภูเขา ขนบท	ลุ่มน้ำ กึ่งเมือง	ที่ราบสูง แห้งแล้ง	สวนยาง/เกษตร
รูปแบบการช่วยเหลือ	ลงแขก	เอื้อเพื่อ/ทรัพยากร	เอื้อเพื่อสูง	ช่วยเหลือในอาชีพ
เศรษฐกิจ	ยังชีพ	กึ่งยังชีพ	ยังชีพ	เกษตรเชิงพาณิชย์
ปัจจัยขับเคลื่อน	เครือญาติ	ชุมชน	วัฒนธรรม	อาชีพ
จุดเด่น	ความร่วมมือสูง	ปรับตัวดี	ทุนสังคมสูงมาก	เครือข่ายอาชีพ
ข้อจำกัด	ขยายยาก	พึ่งเงินสด	ทรัพยากรจำกัด	ราคาสินค้าผันผวน
แกนระบบ	ความไว้วางใจ	ความยืดหยุ่น	น้ำใจ	อาชีพ

ยุคเริ่มจัดตั้งอย่างเป็นระบบ (พ.ศ. 2500–2539)

ยุคนี้เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากการจัดการแบบไม่เป็นทางการไปสู่การจัดตั้งองค์กรการเงินชุมชนอย่างเป็นระบบ ภายใต้นโยบายการพัฒนาชนบทและการส่งเสริมสหกรณ์ของรัฐ ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สหกรณ์การเกษตร และองค์กรการเงินชุมชนในหลายพื้นที่ของประเทศ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2540) รูปแบบการจัดการในยุคนี้เริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น โดยมีการกำหนดโครงสร้างองค์กร คณะกรรมการ กติกาการดำเนินงาน และระบบบัญชีขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในด้านความรู้และงบประมาณ (อเนก นาคะบุตร, 2556) ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาในยุคนี้ ได้แก่ นโยบายของรัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาชนบท การส่งเสริมระบบสหกรณ์ และปัญหาการขาดแคลนแหล่งทุนของประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทางการเงินร่วมกัน (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2540) ความสำเร็จของยุคนี้คือการช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน ลดการพึ่งพาเงินกู้ยืมในระบบ และเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน (อเนก นาคะบุตร, 2556) อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านศักยภาพของผู้นำ ระบบบัญชีที่ยังไม่เข้มแข็ง และการพึ่งพาภาครัฐในระดับสูง (Uphoff, 1986) ตัวอย่างองค์กรที่ประสบความสำเร็จในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสันปูเลย จังหวัดเชียงใหม่ สหกรณ์การเกษตรบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหนองสรวง จังหวัดกาฬสินธุ์ และสหกรณ์การเกษตรปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนที่เริ่มมีโครงสร้างและบทบาทต่อเศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบพัฒนาการองค์กรการเงินชุมชน ยุคเริ่มจัดตั้ง (พ.ศ. 2500–2539)

ประเด็น	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคใต้
ลักษณะพื้นที่	ชนบทพัฒนา	เกษตรพัฒนา	ชนบท	เกษตร/ประมง
รูปแบบการช่วยเหลือ	ออมทรัพย์	สหกรณ์	ออมทรัพย์	สหกรณ์
เศรษฐกิจ	กึ่งยังชีพ	เชิงพาณิชย์	กึ่งยังชีพ	ผสม
ปัจจัยขับเคลื่อน	นโยบายรัฐ	รัฐ/ตลาด	รัฐ	รัฐ
จุดเด่น	มีระบบ	บริหารจัดการ	ลดหนี้	รวมกลุ่มอาชีพ
ข้อจำกัด	ผู้นำจำกัด	พึ่งรัฐ	ระบบอ่อน	การจัดการยังไม่เข้ม
แกนระบบ	องค์กร	องค์กร	องค์กร	องค์กร

ยุคขยายตัวตามนโยบายรัฐและเศรษฐกิจฐานราก (พ.ศ. 2540–2553)

ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก และกระจายแหล่งเงินทุนสู่ชุมชนอย่างจริงจัง ส่งผลให้เกิดการขยายตัวขององค์กรการเงินชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเครดิตยูเนียน และเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน โดยมีการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2560) ปัจจัยสำคัญของยุคนี้ ได้แก่ ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ นโยบายเศรษฐกิจฐานราก และความจำเป็นในการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนของประชาชน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้อย่างกว้างขวาง เกิดองค์กรการเงินชุมชนจำนวนมาก และมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน อย่างไรก็ตาม การขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้บางองค์กรประสบปัญหาด้านการบริหารจัดการ ขาดความโปร่งใส มีหนี้เสียในระดับสูง และขาดหลักธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2561) ตัวอย่างองค์กรที่ประสบความสำเร็จในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ กองทุนหมู่บ้านบ้านทุ่งยาว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ภาคกลาง กองทุนหมู่บ้านบ้านบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กองทุนหมู่บ้านบ้านหนองบัวดีหมี จังหวัดร้อยเอ็ด และภาคใต้ กองทุนหมู่บ้านบ้านควนขนุน จังหวัดพัทลุง ซึ่งสะท้อนการขยายตัวขององค์กรการเงินชุมชนในระดับพื้นที่ทั่วประเทศภายใต้นโยบายของรัฐอย่างเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบพัฒนาการองค์กรการเงินชุมชน ยุคขยายตัว (พ.ศ. 2540–2553)

ประเด็น	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคใต้
ลักษณะพื้นที่	ห่างไกล	ชุมชนใหญ่	ชุมชนใหญ่	ชุมชนเกษตร
รูปแบบการช่วยเหลือ	กองทุนหมู่บ้าน	กองทุนหมู่บ้าน	กองทุนหมู่บ้าน	กองทุนหมู่บ้าน
เศรษฐกิจ	ฐานราก	ฐานราก	ฐานราก	ฐานราก

ประเด็น	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคใต้
ปัจจัยขับเคลื่อน	งบรัฐ	วิกฤตเศรษฐกิจ	นโยบายรัฐ	นโยบายรัฐ
จุดเด่น	เข้าถึงทุน	เงินหมุนเวียนสูง	กระจายทุน	เข้าถึงทุนเร็ว
ข้อจำกัด	บริหารจำกัด	หนี้เสีย	ความเสี่ยงสูง	โปร่งใสไม่ทั่วถึง
แกนระบบ	นโยบายรัฐ	นโยบายรัฐ	นโยบายรัฐ	นโยบายรัฐ

ยุคร่วมสมัยและการปรับตัวสู่ความยั่งยืน (พ.ศ. 2554–ปัจจุบัน)

ยุคร่วมสมัยเป็นช่วงที่องค์กรการเงินชุมชนต้องปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี โดยรูปแบบการจัดการมุ่งเน้นการใช้ระบบบัญชีมาตรฐาน การยึดหลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของสมาชิก ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ เช่น ระบบบัญชีดิจิทัล ฐานข้อมูลสมาชิก และการสื่อสารออนไลน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือขององค์กร (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2561) ปัจจัยสำคัญของยุคนี้ ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัล นโยบายด้านความโปร่งใส และการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือองค์กรการเงินชุมชนมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ และสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนในระยะยาว (OECD, 2018; United Nations, 2015) อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัด เช่น ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี ทักษะของบุคลากรที่ไม่เท่ากัน และการปรับตัวที่ล่าช้าในบางพื้นที่ ตัวอย่างองค์กรที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ ภาคเหนือ เครือข่ายการเงินชุมชนบ้านป่าดุ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ภาคกลาง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองโยง จังหวัดนครปฐม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนบ้านหนองแวง จังหวัดขอนแก่น และภาคใต้ กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง ซึ่งสะท้อนการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนในยุคปัจจุบัน

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบพัฒนาการองค์กรการเงินชุมชน ยุคร่วมสมัย (พ.ศ. 2554–ปัจจุบัน)

ประเด็น	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคใต้
ลักษณะพื้นที่	เครือข่ายชุมชน	เชื่อมโยงเมือง	เครือข่าย	ทรัพยากร/ชุมชนน้ำ
รูปแบบการช่วยเหลือ	ดิจิทัล/เครือข่าย	ออมทรัพย์พัฒนา	เครือข่าย	ออมทรัพย์
เศรษฐกิจ	ผสม/ท่องเที่ยว	ผสม/ตลาด	ผสม	ผสม
ปัจจัยขับเคลื่อน	เทคโนโลยี	การแข่งขัน	เครือข่าย	สิ่งแวดล้อม
จุดเด่น	บริหารดี	ประสิทธิภาพสูง	รวมกลุ่มเข้มแข็ง	ยั่งยืน

ประเด็น	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคใต้
ข้อจำกัด	ช่องว่างดิจิทัล	แข่งขันสูง	ทักษะไม่เท่ากัน	ปรับตัวช้า
แกนระบบ	ธรรมาภิบาล+ดิจิทัล	ประสิทธิภาพ	เครือข่าย	ความยั่งยืน

การจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัย

การจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัยเป็นการผสมผสานแนวคิดสำคัญ 4 มิติหลัก ได้แก่ แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) แนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) แนวคิดการจัดการสมัยใหม่ (Modern Management) แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) และ แนวคิดดิจิทัลและนวัตกรรมทางการเงิน (Digital & Financial Innovation) โดยเป็นกระบวนการบริหารจัดการเชิงบูรณาการที่มุ่งผสมผสานแนวคิดการจัดการสมัยใหม่เข้ากับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความโปร่งใส และความยั่งยืนขององค์กรการเงินชุมชน การจัดการในลักษณะดังกล่าวนี้ได้มุ่งเน้นเพียงประสิทธิภาพทางการเงินเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพคน ระบบองค์กร และความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชน (อนุก นาคะบุตร, 2556; ประเวศ วะสี, 2559) ดังนี้

โครงสร้างองค์กรและระบบการบริหารจัดการ

โครงสร้างองค์กรถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัย โดยจำเป็นต้องมีการกำหนดโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน ครอบคลุมบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ ฝ่ายจัดการ และสมาชิกอย่างเป็นระบบ โครงสร้างที่เหมาะสมช่วยให้การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย และการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถตรวจสอบได้ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2561) ในบริบทขององค์กรการเงินชุมชน โครงสร้างการบริหารต้องคำนึงถึงการกระจายอำนาจและการถ่วงดุลอำนาจระหว่างคณะกรรมการและสมาชิก เพื่อป้องกันการรวมศูนย์อำนาจและลดความเสี่ยงด้านธรรมาภิบาล การเปิดโอกาสให้สมาชิกมีบทบาทในการกำหนดทิศทางและติดตามการดำเนินงานขององค์กรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการร่วมสมัย (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2560)

ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของสมาชิก

ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยเชิงคุณภาพที่ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัย ผู้นำและคณะกรรมการจำเป็นต้องมีความรู้ ความซื่อสัตย์ และความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการตัดสินใจ การวางแผน และการตรวจสอบการดำเนินงาน (Putnam, 2000) การมีส่วนร่วมของ

สมาชิกไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเป็นผู้ใช้บริการทางการเงิน แต่ครอบคลุมถึงการร่วมกำหนดกติกา การแสดงความคิดเห็น และการตรวจสอบการบริหารจัดการ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของร่วม ความไว้วางใจ และทุนทางสังคมภายในองค์กร อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเข้มแข็งและความยั่งยืน ขององค์กรการเงินชุมชน (อเนก นาคะบุตร, 2556; ประเวศ วะสี, 2559)

การบริหารการเงิน การบัญชี และความโปร่งใส

การบริหารการเงินและบัญชีเป็นแกนหลักของการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วม สมัย องค์กรจำเป็นต้องมีระบบการจัดทำบัญชีที่ถูกต้อง เป็นปัจจุบัน และสามารถตรวจสอบได้ เพื่อ สร้างความน่าเชื่อถือและลดความเสี่ยงทางการเงิน ระบบบัญชีที่มีมาตรฐานและกลไกการตรวจสอบ ภายในที่เข้มแข็งช่วยลดโอกาสในการทุจริต และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สมาชิกและผู้มีส่วนได้ส่วน เสีย (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2562) นอกจากนี้ การจัดการความเสี่ยงทางการเงิน เช่น การ กำหนดหลักเกณฑ์การให้กู้ยืม การติดตามหนี้ค้างชำระ และการจัดสรรเงินสำรองอย่างเหมาะสม ยัง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้องค์กรการเงินชุมชนสามารถรับมือกับความไม่แน่นอนทาง เศรษฐกิจและดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในระยะยาว (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2561)

เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมทางการเงิน

ในบริบทของสังคมร่วมสมัย การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมทางการเงิน เป็นมิติสำคัญที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการจัดการองค์กรการเงินชุมชน การนำระบบฐานข้อมูล สมาชิก ระบบบัญชีดิจิทัล และการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์มาใช้ ช่วยให้การบริหารจัดการมี ความรวดเร็ว ถูกต้อง และโปร่งใสมากยิ่งขึ้น (OECD, 2018) อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีมาใช้ ต้องคำนึงถึงความพร้อมของสมาชิกและบริบทของชุมชน เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างช่องว่างทางดิจิทัล และควรควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง (ธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2563)

เครือข่ายความร่วมมือและความยั่งยืนขององค์กร

การจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัยไม่สามารถดำเนินการได้อย่างโดดเดี่ยว การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการเงิน และภาค ประชาสังคม เป็นมิติสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพและความยั่งยืนขององค์กร เครือข่ายดังกล่าว เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความรู้ การพัฒนาศักยภาพผู้นำ และการเข้าถึงทรัพยากรสนับสนุนจาก ภายนอก (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2561) การเชื่อมโยงเครือข่ายยังช่วยให้องค์กรการเงินชุมชน สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และมีบทบาทเชิงรุกในการพัฒนา

เศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับสากล (United Nations, 2015)

โดยสรุปกล่าวได้ว่าการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัยมุ่งผสมผสานแนวคิดการจัดการสมัยใหม่เข้ากับบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม การบริหารจัดการให้ความสำคัญกับโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน ภาวะผู้นำ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการบริหารการเงินและบัญชีที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีประสิทธิภาพ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมทางการเงินมาประยุกต์ใช้ช่วยเพิ่มความคล่องตัวและความน่าเชื่อถือขององค์กร นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว

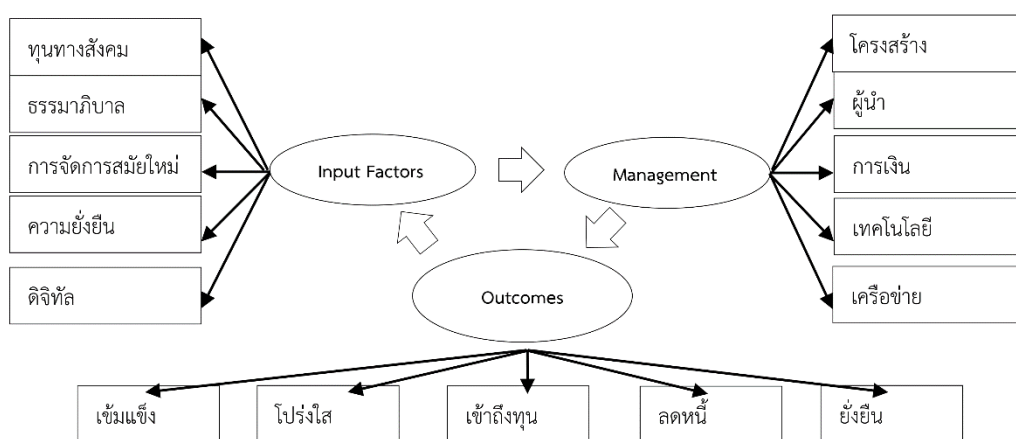
บทสรุป

การจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัยเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานรากของประเทศ องค์กรการเงินชุมชนมีบทบาทในการสนับสนุนการออม การเข้าถึงแหล่งเงินทุน และการจัดสรรทรัพยากรทางการเงินอย่างเป็นธรรมในระดับชุมชน พัฒนาการขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวจากรูปแบบการช่วยเหลือแบบดั้งเดิมไปสู่การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและทันสมัย การจัดการร่วมสมัยจึงต้องให้ความสำคัญกับโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการบริหารการเงินและบัญชีที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมทางการเงินยังช่วยเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการและการเข้าถึงข้อมูลของสมาชิก การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ องค์กรภายนอก และภาคประชาสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนขององค์กร ในภาพรวม การจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัยไม่เพียงส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัยในเชิงบูรณาการ โดยชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จขององค์กรการเงินชุมชนมิได้ขึ้นอยู่กับมิติทางการเงินเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยการจัดการองค์กรที่มีโครงสร้างชัดเจน ภาวะผู้นำที่โปร่งใส และการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างเข้มแข็ง องค์ความรู้สำคัญที่ได้คือความเข้าใจในพัฒนาการขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย ซึ่งสะท้อนการปรับตัวตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบาย

ของรัฐ นอกจากนี้ ยังได้เรียนรู้บทบาทของระบบบัญชีที่มีมาตรฐาน การบริหารความเสี่ยง และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการ องค์ความรู้อีกประการหนึ่งคือ ความสำคัญของเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพและความยั่งยืนขององค์กรการเงินชุมชน องค์ความรู้เหล่านี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและยกระดับการจัดการองค์กรการเงินชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัยและการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 1 การจัดการการจัดการกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2540). *ประวัติและพัฒนาการสหกรณ์ไทย*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2563). *นวัตกรรมทางการเงินเพื่อการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก*.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2562). *รายงานการเข้าถึงบริการทางการเงินของประชาชนไทย*.
- ประเวศ วะสี. (2559). *การพัฒนาประเทศกับพลังชุมชน*. สำนักสื่อสร้างสุข.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2561). *รายงานสถานการณ์องค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย*.
- สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2560). *บทบาทกองทุนหมู่บ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก*.

อเนก นากะบุตร. (2556). *เศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

OECD. (2018). *Innovation policies for inclusive growth*. OECD Publishing.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations.

Uphoff, N. (1986). *Loco institutional Development*. Cornell University.

การพัฒนาแบบวัดวินิจฉัยสำหรับสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21

The Development of Diagnostic Assessment for 21st Century Competencies

ณัฐพงษ์ อิมหิรัญ¹ และสำราญ มีแจ้ง²

Natthaphong Imhiran and Samran Mejang

Received: November 26, 2025

Revised: February 06, 2026

Accepted: May 05, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกรอบแนวคิดในการพัฒนาแบบวัดวินิจฉัยสมรรถนะ โดยเป็นการศึกษาเชิงสังเคราะห์วรรณกรรมสากลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมบูรณาการเข้ากับบริบทการศึกษาไทย ผลการศึกษา พบว่า การศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประเมินที่ต้องก้าวข้ามการวัดความรู้ไปสู่การวัดสมรรถนะที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรม โดยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการแตกโครงสร้างสมรรถนะให้เป็นมิติน้อยที่สามารถวินิจฉัยได้จากการวิเคราะห์ ถึงแม้จะพบว่าการประเมินเชิงปฏิบัติการใช้เทคโนโลยี เช่น สถานการณ์จำลอง การวิเคราะห์ข้อมูลบันทึกพฤติกรรม และแบบจำลองการวินิจฉัยเชิงปริมาณ (DCMs) จะมีศักยภาพสูงในการวิเคราะห์เชิงลึก แต่ก็มีข้อจำกัดสำคัญด้านความเที่ยงตรงเชิงการตีความ ซึ่งทำให้ผลลัพธ์ที่ได้มีความซับซ้อนและครุ่นไปใช้ได้ยาก โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่ยังมีความพร้อมทางเทคโนโลยีและความเข้าใจในทฤษฎีการวัดขั้นสูงที่แตกต่างกันระหว่างสถานศึกษา เพื่อแก้ปัญหานี้ จึงได้เสนอวงจรวินิจฉัยเพื่อการพัฒนาที่เน้นการให้ข้อมูลย้อนกลับที่ชัดเจนและนำไปปฏิบัติได้ พร้อมทั้งเสนอให้ใช้การบูรณาการข้อมูลแบบสามเส้า โดยผสมผสานข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบวัดเข้ากับการสังเกตเชิงคุณภาพของครู รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการนำไปปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทไทย เพื่อให้ครูสามารถนำไปออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเป้าอันเป็นการเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างทฤษฎีการวัดขั้นสูงและการปฏิบัติจริงในห้องเรียนไทย

¹⁻² มหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan University

Corresponding author, e-mail: natthaphongi67@nu.ac.th

คำสำคัญ: แบบวัดวินิจฉัย, การประเมินสมรรถนะ, แบบจำลองการวินิจฉัยการเรียนรู้

Abstract

This academic article presents a conceptual framework for developing diagnostic competency assessments. It synthesizes international literature and relevant research and integrates the findings into the Thai educational context. The synthesis indicates that assessment in twenty-first-century education must move beyond measuring knowledge to assessing complex and abstract competencies. This requires breaking competencies down into subdimensions that allow for diagnostic analysis. Technology-supported performance assessments, such as simulations and behavioral log analysis, together with diagnostic classification models (DCMs), offer considerable potential for in-depth analysis. However, challenges concerning the validity of assessment interpretations can make the results complex and difficult for teachers to apply. These challenges are particularly relevant in Thailand, where technological readiness and understanding of advanced measurement theories vary across educational institutions. To address these issues, the article proposes a diagnostic cycle for improvement that emphasizes clear, actionable feedback. It also recommends data triangulation by combining quantitative assessment data with teachers' qualitative observations. Practical guidelines tailored to the Thai context are proposed to help teachers design targeted learning activities, thereby bridging the gap between advanced measurement theory and classroom practice in Thailand.

Keywords: Diagnostic Assessment Instruments, Competency Assessment, Cognitive Diagnostic Models

บทนำ

ในยุคที่โลกขับเคลื่อนด้วยข้อมูล นวัตกรรม และเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ กระบวนทัศน์ (Paradigm) ของการจัดการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง (Griffin & Care, 2015) ทักษะและความรู้ที่เคยเพียงพอในศตวรรษที่ 20 กำลังถูกท้าทายด้วยความต้องการทรัพยากรมนุษย์

ที่มีสมรรถนะ (Competencies) ที่ซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้เป้าหมายของการศึกษาจำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านจากการเน้นการวัดความรู้ (Knowledge Measurement) ที่ผู้เรียนจดจำได้ ไปสู่การวัดสมรรถนะ (Competency Measurement) หรือความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาในสถานการณ์จริงที่ไม่คุ้นเคย (Glaser, Chudowsky & Pellegrin, 2001)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ปรับปรุง พ.ศ. 2560) ซึ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) สอดคล้องกับกรอบสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 อย่างชัดเจน นอกจากนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ยังได้กำหนดให้มีการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญที่ยังคงมีอยู่คือการขาดเครื่องมือวัดและประเมินที่สามารถวินิจฉัยสมรรถนะเหล่านี้ได้อย่างเป็นระบบและลึกซึ้ง การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวได้สร้างความท้าทายที่สำคัญอย่างยิ่งในแวดวงการวัดและประเมินผลการศึกษา เนื่องจากสมรรถนะหลักแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร นวัตกรรม หรือการทำงานร่วมกันมีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract Constructs) ที่ซับซ้อนและแฝงเร้น (Latent) การวัดสมรรถนะเหล่านี้จึงไม่สามารถกระทำได้อย่างตรงไปตรงมาเหมือนการวัดความรู้เชิงเนื้อหา (Partnership for 21st Century Skills [P21], 2009) เครื่องมือวัดแบบดั้งเดิม เช่น แบบทดสอบเลือกตอบที่เน้นความจำ มักประสบข้อจำกัดเชิงประจักษ์ในการสะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียนในมิติที่ซับซ้อนเหล่านี้ ถึงแม้หลักสูตรจะเน้นสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 แต่การประเมินส่วนใหญ่ยังคงใช้แบบทดสอบแบบเดิมที่วัดความรู้เชิงเนื้อหาเป็นหลัก โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งขาดทรัพยากรและความรู้ในการพัฒนาเครื่องมือประเมินสมรรถนะที่ทันสมัย ทำให้ข้อมูลการประเมินที่ได้ไม่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นแบบวัดวินิจฉัย (Diagnostic Assessment) จึงมีความสำคัญขึ้นอย่างยิ่งยวด ในขณะที่การประเมินผลสัมฤทธิ์ทั่วไป (Summative Assessment) มักให้ข้อมูลเพียงคะแนนรวมที่ระบุว่าผู้เรียนทำได้ หรือทำไม่ได้ซึ่งไม่เพียงพอต่อการพัฒนาการเรียนรู้ แต่แบบวัดวินิจฉัยถูกออกแบบมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการวินิจฉัยอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ เพื่อระบุช่องว่างเชิงสมรรถนะ (Competency Gaps) หรือจุดแข็งและจุดอ่อนในองค์ประกอบย่อย (Sub-skills or Attributes)

ของสมรรถนะนั้น ๆ ข้อมูลที่ได้จากแบบวัดวินิจฉัยจะช่วยให้ผู้สอนสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับเชิงลึก (In-depth Feedback) และออกแบบการสอนซ่อมเสริมหรือการพัฒนาที่ตรงจุด (Targeted Intervention) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการวัดผลเพื่อตัดสินเกรดเพียงอย่างเดียว (Rupp, Templin, & Henson, 2010)

บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และความท้าทายร่วมสมัยในการวัดสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อจำกัดของเครื่องมือวัดในปัจจุบัน และนำเสนอกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ในการพัฒนาแบบวัดวินิจฉัยสมรรถนะ โดยมุ่งเน้นการบูรณาการแนวคิดการประเมินเชิงสถานการณ์ (Situation-based Assessment) เข้ากับแบบจำลองการวินิจฉัยการเรียนรู้ (Cognitive Diagnostic Models: CDMs) และปรับให้เหมาะสมกับบริบทการศึกษาไทย เพื่อเป็นแนวทางสำหรับนักวิชาการ นักวัดผล ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้กำหนดนโยบายในการสร้างเครื่องมือประเมินยุคใหม่ที่สามารถวินิจฉัยสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างเที่ยงตรงและมีความหมาย

การสังเคราะห์กรอบแนวคิดสมรรถนะและการวินิจฉัย

การพัฒนาแบบวัดวินิจฉัยสำหรับสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องอาศัยการสังเคราะห์องค์ความรู้จากกรอบแนวคิดสมรรถนะ (Competency Frameworks) และทฤษฎี การวัดและการวินิจฉัย (Diagnostic Measurement Theories)

การจำแนกประเภทสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21

สมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) เป็นคำที่ใช้อธิบายถึงชุดทักษะความรู้ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกยุคใหม่ การศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มีการจัดกลุ่มสมรรถนะเหล่านี้ไว้หลากหลายกรอบแนวคิด ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางที่สุดคือกรอบแนวคิดของ Partnership for 21st Century Skills (P21) (2009) ซึ่งจำแนกสมรรถนะหลักออกเป็น 3 ด้าน โดยมีด้านที่โดดเด่น คือ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) หรือที่รู้จักกันในนาม “4Cs” ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) การสื่อสาร (Communication) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) และการสร้างสรรค์ (Creativity)

นอกจากนี้ยังมีกรอบแนวคิดอื่น เช่น สมรรถนะสากล (Global Competency) ที่เสนอโดย OECD (2018) ซึ่งมุ่งเน้นความสามารถในการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาระดับโลก การเข้าใจและเคารพมุมมองที่แตกต่าง และการมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมในบริบทพหุวัฒนธรรม จากการศึกษา

เกี่ยวกับการพัฒนากรอบสมรรถนะสำหรับผู้เรียนไทยในศตวรรษที่ 21 โดยบูรณาการกับบริบทวัฒนธรรมและค่านิยมไทยของนักการศึกษาหลายท่าน พบว่า นอกจากทักษะ 4Cs แล้ว ยังจำเป็นต้องเน้นคุณลักษณะด้านจริยธรรม ความมีวินัย และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดคนดี คนเก่ง ตามปรัชญาการศึกษาไทย การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า การนำกรอบสมรรถนะสากลมาใช้ในบริบทไทยจำเป็นต้องมีการปรับเพื่อให้สอดคล้องกับคุณค่าและวัฒนธรรมไทย และสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ได้เสนอกรอบทักษะและสมรรถนะของคนไทยในศตวรรษที่ 21 ที่ครอบคลุม 3 กลุ่มหลัก คือ 1) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ประกอบด้วย ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา การสื่อสารและการร่วมมือ 2) ทักษะชีวิตและอาชีพ ประกอบด้วย ความยืดหยุ่นและการปรับตัว ความคิดริเริ่มและการกำกับตนเอง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและข้ามวัฒนธรรม ความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบต่อสังคม และ 3) ทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี กรอบแนวคิดนี้ได้รับการนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในหลายสถานศึกษาทั่วประเทศ แม้ว่ากรอบแนวคิดเหล่านี้จะมีความหลากหลายทั้งในระดับสากลและระดับชาติ แต่มีจุดร่วมที่สำคัญคือการเน้นย้ำสมรรถนะที่เป็นกระบวนการคิดขั้นสูง (Higher-order Thinking) และทักษะด้านสังคม ซึ่งท้าทายต่อการวัดและประเมินด้วยเครื่องมือแบบดั้งเดิม

แนวคิดพื้นฐานของแบบวัดวินิจัย

แนวคิดหลักของแบบวัดวินิจัย คือ การให้ข้อมูลย้อนกลับที่ละเอียดและมีความหมาย เพื่อสนับสนุนการปรับปรุงการเรียนรู้ (Black & Wiliam, 1998) ซึ่งแตกต่างจากการประเมินผลสัมฤทธิ์ที่มักให้เพียงคะแนนรวม การวินิจัยในทางการศึกษาสามารถจำแนกออกเป็นรูปแบบดังนี้

1. การวินิจัยมโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อน (Misconception Diagnosis) มุ่งเน้นการค้นหาคำเข้าใจผิดหรือรูปแบบการให้เหตุผลที่ผิดพลาดของผู้เรียน มักใช้ในสาขาวิชาที่มีโครงสร้างความรู้ชัดเจน เช่น คณิตศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์
2. การวินิจัยจุดบกพร่องเชิงทักษะ (Skill Deficit Diagnosis) มุ่งเน้นการระบุว่าผู้เรียนมีหรือขาดทักษะย่อย (Sub-skills) หรือองค์ประกอบย่อย (Attributes) ใดที่เป็นองค์ประกอบของความสามารถที่ซับซ้อน
3. การวินิจัยตามลำดับขั้นพัฒนาการ (Developmental Diagnosis) มุ่งเน้นการระบุว่าผู้เรียนอยู่ในขั้นตอนใดของลำดับขั้นการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

สำหรับการวัดสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นความสามารถที่ซับซ้อน การวินิจฉัยในรูปแบบที่ 2 (Skill Deficit Diagnosis) หรือที่เรียกว่าการประเมินเชิงคุณลักษณะ (Attribute-based Assessment) ถือว่ามีความเหมาะสมและท้าทายที่สุด ถึงแม้งานวิจัยเกี่ยวกับการประเมินวินิจฉัยยังมีจำนวนจำกัด แม้จะมีการนำแบบทดสอบวินิจฉัยมาใช้ในบางสาขาวิชา เช่น คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ แต่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการวินิจฉัยมโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนมากกว่าการวินิจฉัยสมรรถนะที่ซับซ้อน การขาดแคลนเครื่องมือวินิจฉัยสมรรถนะที่มีคุณภาพทำให้ครูไทยส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาการสังเกตแบบไม่เป็นทางการและประสบการณ์ส่วนตัวในการประเมินสมรรถนะของผู้เรียน ซึ่งอาจขาดความเป็นระบบและความเที่ยงตรง

การเชื่อมโยงสมรรถนะสู่มิติที่วินิจฉัยได้

ความท้าทายสูงสุดในการวินิจฉัยสมรรถนะ คือ การแตกโครงสร้าง (Deconstruction) สมรรถนะที่เป็นนามธรรม เช่น การทำงานร่วมกันให้กลายเป็นมิติที่สามารถวินิจฉัยได้ (Diagnosable Dimensions) ซึ่งหมายถึง องค์ประกอบย่อยที่สามารถสังเกต วัด และระบุจุดแข็งจุดอ่อนได้อย่างชัดเจน (Diagnosable Dimensions) ที่เป็นรูปธรรมและสังเกตได้ หากปราศจากการแตกโครงสร้างนี้ การประเมินจะทำได้เพียงการให้คะแนนแบบภาพรวม (Holistic Scoring) ซึ่งไม่เพียงพอต่อการวินิจฉัย งานวิจัยเกี่ยวกับการประเมินสมรรถนะ เช่น Griffin & Care (2015); Hesse, Care, Buder, Sassenberg & Griffin (2015) ที่ชี้ให้เห็นว่า การจะวินิจฉัยสมรรถนะการทำงานร่วมกันได้นั้น ผู้ประเมินไม่สามารถวัดผลลัพธ์สุดท้ายของงานกลุ่มเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสามารถระบุความบกพร่องในองค์ประกอบเชิงกระบวนการ (Process Components) ได้ เช่น สมรรถนะการทำงานร่วมกัน (Collaboration) สามารถแตกโครงสร้างออกเป็นองค์ประกอบย่อยที่สามารถวินิจฉัยได้ ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Shared Understanding) ความสามารถในการเจรจา ทำความเข้าใจเป้าหมาย และสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน
2. การเจรจาต่อรองและแบ่งปันบทบาท (Negotiation and Role Allocation) ความสามารถในการจัดการทรัพยากรและกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบ
3. การสื่อสารและการจัดการความขัดแย้ง (Communication and Conflict Management) ความสามารถในการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดการความเห็นพ้องต้องกันอย่างสร้างสรรค์

4. การกำกับติดตามและการประเมินผลกลุ่ม (Monitoring and Group Evaluation) ความสามารถในการตรวจสอบความก้าวหน้าของกลุ่มและให้ข้อมูลย้อนกลับระหว่างกัน

เมื่อสามารถระบุองค์ประกอบย่อยเหล่านี้ได้ ผู้ออกแบบแบบวัดจึงจะสามารถสร้างสถานการณ์หรือภาระงาน (Tasks) ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงออกถึงองค์ประกอบเหล่านี้ เพื่อนำไปสู่การวินิจฉัยจุดแข็งหรือจุดบกพร่องในแต่ละมิติได้

การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาแบบวัดวินิจฉัยสมรรถนะในยุคดิจิทัล

การเข้ามาของเทคโนโลยีดิจิทัลได้ปฏิวัติวงการการวัดและประเมินผล โดยเฉพาะการประเมินสมรรถนะที่ซับซ้อนซึ่งยากต่อการวัดด้วยแบบทดสอบแบบดั้งเดิม เทคโนโลยีได้เปิดพรมแดนใหม่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลลัพธ์ อย่างไรก็ตาม แนวทางเหล่านี้ต่างก็มีจุดแข็งและข้อจำกัดที่ต้องวิพากษ์อย่างรอบคอบ

1. การประเมินเชิงปฏิบัติการที่ใช้เทคโนโลยี (Technology-enhanced Performance Assessment) แนวทางที่ทรงพลังที่สุดในการวัดสมรรถนะ คือ การให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติในสถานการณ์ที่ซับซ้อนและสมจริงในยุคดิจิทัล สิ่งนี้สามารถทำได้ผ่านสถานการณ์จำลอง และเกมการเรียนรู้ ซึ่งข้อดีสถานการณ์จำลองและเกมสามารถสร้างภาระงานที่ซับซ้อน จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนต้องแสดงออกถึงสมรรถนะ เช่น การทำงานร่วมกัน หรือการแก้ปัญหา ในลักษณะที่เป็นกระบวนการมากกว่าการตอบคำถามสั้น ๆ จุดแข็งที่สำคัญที่สุดคือเทคโนโลยีเหล่านี้เปิดโอกาสให้เกิดการประเมินแบบซ่อนเร้น (Stealth Assessment) ในส่วนของบทบาทของข้อมูลบันทึกพฤติกรรมแทนที่จะประเมินเฉพาะคำตอบสุดท้าย เทคโนโลยีสามารถบันทึกข้อมูลบันทึกพฤติกรรม (Log Data) หรือข้อมูลกระบวนการ (Process Data) ได้อย่างละเอียด ข้อมูลเหล่านี้ เช่น การติดตามการคลิก (Clickstream) ลำดับการเข้าถึงข้อมูล หรือเวลาที่ใช้ในแต่ละขั้นตอน (Time-on-task) ได้กลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ชิ้นใหม่สำหรับการวินิจฉัยกระบวนการคิด (Cognitive Processes) เช่น การที่ผู้เรียนใช้เวลาในหน้าวิเคราะห์ข้อมูลนาน อาจสะท้อนถึงความลังเล (Hesitation) หรือกำลังใช้กลยุทธ์การแก้ปัญหาที่ลึกลับ ซึ่งขณะที่การคลิกข้ามอย่างรวดเร็วอาจสะท้อนถึงการขาดความไตร่ตรอง แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาสถานการณ์จำลองที่มีคุณภาพสูงก็มีข้อจำกัดในด้านของการมีต้นทุนที่สูงมาก ทั้งยังมีความท้าทายในการวิเคราะห์ข้อมูล Log Data ซึ่งเป็นข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ที่ต้องอาศัยเทคนิคขั้นสูงในการสกัดความหมายทางการศึกษา (Educational Data Mining) ซึ่งในประเทศไทย สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (สทศ.) ได้พัฒนาข้อสอบ PISA-

Based Test for Schools ที่เน้นการวัดความสามารถในการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ในเชิงสมรรถนะ (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2562) โดยมีการใช้สถานการณ์จำลองและคำถามแบบโต้ตอบ อย่างไรก็ตาม การนำไปใช้ในระดับห้องเรียนยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กที่ขาดทรัพยากร ถึงแม้เกมจะสามารถดึงดูดความสนใจของผู้เรียนได้ดี แต่ความท้าทายอยู่ที่การแปลงข้อมูล Log Data ให้เป็นข้อมูลการวินิจฉัยที่ครูเข้าใจและนำไปใช้ได้ ซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญทั้งด้านเทคโนโลยีและการวัดผล

2. การใช้โมเดลวินิจฉัยเชิงปริมาณขั้นสูง (Advanced Quantitative Diagnostic Models) สิ่งที่ทำให้ควบคู่ไปกับการออกแบบสถานการณ์ คือการพัฒนาโมเดลทางสถิติเพื่อการวินิจฉัยสำหรับสมรรถนะซึ่งมีหลายองค์ประกอบย่อย (Multidimensional) แบบจำลองการวินิจฉัยการรู้ (Cognitive Diagnostic Models: CDMs) หรือที่เรียกในวงกว้างว่า Diagnostic Classification Models (DCMs) จึงทำให้มีศักยภาพสูง ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 ด้านศักยภาพ DCMs ถูกออกแบบมาเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดของคะแนนรวม (Total Score) โดยโมเดลเหล่านี้สามารถระบุรูปแบบ (Profiles) ของการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน โดยจำแนกตามการมีหรือไม่มี (Mastery/Non-mastery) มิติสมรรถนะย่อย ๆ (Attributes) เช่น โมเดลอาจวินิจฉัยได้ว่า ผู้เรียน A บกพร่องที่การระบุปัญหา แต่เชี่ยวชาญการเสนอทางเลือก ในขณะที่ผู้เรียน B เชี่ยวชาญการระบุปัญหา แต่บกพร่องการประเมินทางเลือก

2.2 ด้านความท้าทายเชิงวิพากษ์ (Critical Challenge) คือ ความยากในการแปลผล (Interpretability) โมเดล DCMs มีความซับซ้อนทางสถิติสูง ผลลัพธ์ที่ได้มักอยู่ในรูปของคะแนนจะเป็นของการมีคุณลักษณะย่อย ซึ่งเป็นข้อมูลที่ครูผู้สอนทั่วไปอาจนำไปใช้ในบริบทจริงหน้าชั้นเรียนได้ยาก หากขาดการออกแบบรายงานผล (Reporting) ที่มีประสิทธิภาพและเข้าใจง่าย

จากการศึกษางานวิจัยของนักการศึกษาพบว่า แม้แบบวัดจะมีคุณภาพทางจิตมิติที่ดี และโมเดลสามารถวินิจฉัยจุดบกพร่องได้อย่างละเอียด แต่เมื่อนำไปทดลองใช้กับครูจริง ครูส่วนใหญ่ยังไม่สามารถตีความและนำผลไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดความเข้าใจในเชิงสถิติขั้นสูง และรายงานผลที่ได้มีรูปแบบที่ซับซ้อนเกินไป การศึกษานี้เน้นย้ำถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการสื่อสารผลการวินิจฉัย (Diagnostic Communication) ที่เข้าถึงได้ง่าย โดยอาจต้องมีการพัฒนา Dashboard หรือระบบรายงานผลแบบภาพ (Visual Report) ที่แปลงข้อมูลทางสถิติให้เป็นข้อมูลที่ครูเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

3. ความเที่ยงตรง (Validity) และการตีความผลการวินิจฉัย ประเด็นข้างต้นนำมาสู่การวิพากษ์ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของแบบวัดวินิจฉัย นั่นคือความเที่ยงตรง (Validity) ในการประเมินสมัยใหม่ การประเมินไม่ได้หยุดอยู่แค่ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) หรือเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) เท่านั้น สำหรับแบบวัดวินิจฉัยซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียน (Formative Use) ความเที่ยงตรงรูปแบบใหม่ที่ต้องให้ความสำคัญสูงสุด คือ ความเที่ยงตรงเชิงการตีความและการใช้ผล (Interpretive Validity and Use) (Kane, 2006; Messick, 1989) ความท้าทายของแบบวัดวินิจฉัยสมัยใหม่จึงไม่ได้อยู่ที่การสร้างโมเดล DCMs ที่ซับซ้อนที่สุด หรือการเก็บ Log Data ที่ละเอียดที่สุด แต่อยู่ที่ว่า ผลการวินิจฉัยนั้นสามารถสื่อสารไปยังผู้ใช้ เช่น ครู หรือผู้เรียน ได้อย่างชัดเจนและถูกต้องหรือไม่ และผู้ใช้สามารถนำผลการวินิจฉัยนั้นไปใช้ในการตัดสินใจเพื่อปรับปรุงการสอนหรือการเรียนรู้ได้จริงหรือไม่ หากผลการวินิจฉัย มีความซับซ้อนทางเทคนิคมากเกินไปที่ครูจะตีความได้ แบบวัดนั้น แม้จะมีความเที่ยงตรงเชิงสถิติสูงเพียงใด ก็ถือว่าล้มเหลวในฐานะเครื่องมือวินิจฉัยเพื่อการพัฒนา

ดังนั้น การออกแบบแบบวัดวินิจฉัยจึงต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบรายงานผล (Report Design) และการสนับสนุนการใช้งานของครู (Teacher Support) ควบคู่กันไปอย่างแยกไม่ออก ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครูนำแบบวัดวินิจฉัยไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) การมีรายงานผลที่เข้าใจง่าย มีภาพประกอบชัดเจน 2) การมีคำแนะนำเชิงปฏิบัติ (Actionable Recommendations) ที่ระบุว่าจะควรทำอย่างไรต่อกับผู้เรียนที่มีจุดบกพร่องในแต่ละมิติ และ 3) การได้รับการอบรมและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่แค่การมอบแบบวัดให้ครูเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะแนวคิดสำหรับการออกแบบแบบวัดวินิจฉัย

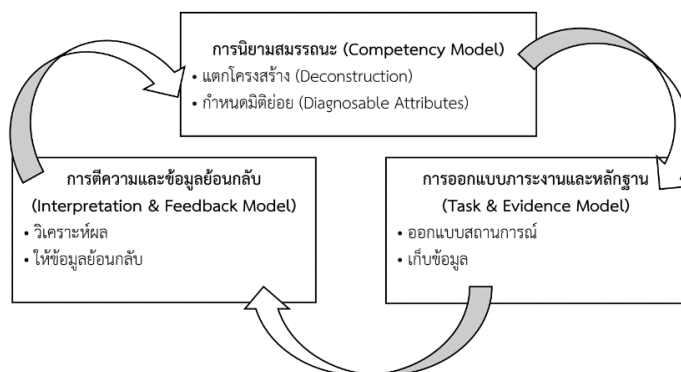
บทความนี้ขอเสนอแนวคิดในการออกแบบแบบวัดวินิจฉัยสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้น “การนำไปใช้ได้จริง” (Actionability) และ “ความสมบูรณ์ของข้อมูล” (Data Richness) โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1. โมเดลการออกแบบวงจรวินิจฉัยเพื่อการพัฒนา (The Formative Diagnostic Cycle Model) แทนที่จะมุ่งเน้นเพียงการสร้างเครื่องมือวัด เราจำเป็นต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่การออกแบบกระบวนการวินิจฉัยที่ครบวงจร บทความนี้ขอเสนอโมเดลเชิงแนวคิดที่เชื่อมโยง 3 องค์ประกอบหลัก ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด Evidence-Centered Design ของ Mislevy, et al. (2003) ดังนี้

1.1 การนิยามสมรรถนะเป้าหมาย (Competency Model) เริ่มต้นจากการแตกโครงสร้างสมรรถนะ (Deconstruction) ที่เป็นนามธรรม เช่น การทำงานร่วมกัน ให้เป็นมิติน้อยที่สามารถวินิจฉัยได้ (Diagnosable Attributes) ที่เป็นรูปธรรมและสังเกตได้ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของแบบจำลองผู้เรียน (Student Model) การทำขั้นตอนนี้ต้องอาศัย 1) การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การวิเคราะห์งาน (Task Analysis) จากผู้เชี่ยวชาญ 3) การปรับให้เหมาะสมกับบริบท โดยคำนึงถึงวัฒนธรรม ค่านิยม และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ของผู้เรียน

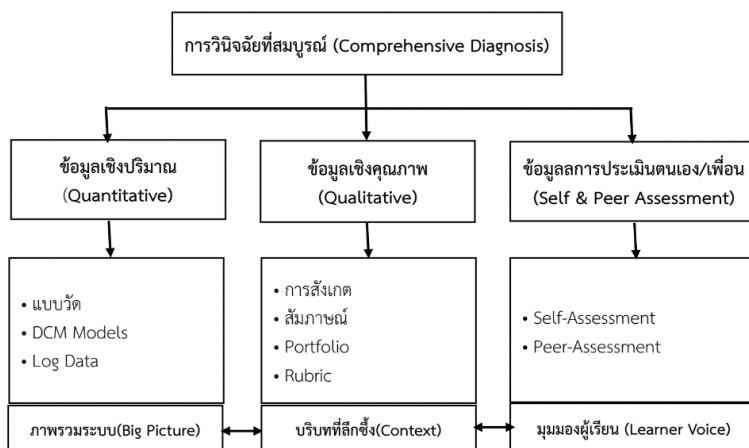
1.2 การออกแบบภาระงานและหลักฐาน (Task & Evidence Model) พัฒนาสถานการณ์ (Scenarios) หรือภาระงานเชิงปฏิบัติ (Performance Tasks) ที่ออกแบบมาโดยเจาะจง (Intentionally Designed) เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนต้องใช้มิติน้อยเหล่านั้น ภาระงานต้องสามารถสร้างหลักฐาน (Evidence) ที่ชัดเจน เช่น ข้อมูล Log Data หรือคำตอบ ที่สามารถเชื่อมโยงกลับไปยังมิติน้อยที่ต้องการวัดได้ หลักการสำคัญในการออกแบบภาระงาน คือ 1) ความเป็นจริง (Authenticity) ภาระงานควรสะท้อนสถานการณ์ในชีวิตจริงหรือบริบทวิชาชีพ 2) ความซับซ้อนที่เหมาะสม (Appropriate Complexity) ไม่ง่ายจนเกินไปหรือยากจนเกินไป ต้องท้าทายพอที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงสมรรถนะที่แท้จริง และ 3) ความหลากหลาย (Variability) ควรมีภาระงานหลายรูปแบบเพื่อวัดมิติเดียวกัน เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ

1.3 การตีความและข้อมูลย้อนกลับ (Interpretation & Feedback Model) นี่เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดสำหรับการวินิจฉัย โมเดลนี้ต้องระบุว่าข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น ผลจาก DCMs หรือข้อมูลเชิงกระบวนการ เช่น Log Data จะถูกสังเคราะห์และแปลผลอย่างไร เพื่อสร้างเป็น “ข้อมูลย้อนกลับที่นำไปปฏิบัติได้” (Actionable Feedback) ผลลัพธ์ต้องไม่ใช่แค่คะแนน แต่เป็นโปรไฟล์ที่ระบุจุดแข็ง/จุดอ่อนในแต่ละมิติน้อย เพื่อตอบคำถามว่า ผู้เรียนบกพร่องที่จุดใด และเพราะเหตุใด องค์ประกอบสำคัญของข้อมูลย้อนกลับที่ดี คือ 1) ความชัดเจน (Clarity) ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย หลีกเลี่ยงศัพท์เทคนิคที่ซับซ้อน 2) ความเฉพาะเจาะจง (Specificity) ระบุชัดเจนว่าจุดบกพร่องคืออะไร 3) คำแนะนำเชิงปฏิบัติ (Actionable Suggestions) เสนอวิธีการพัฒนาหรือกิจกรรมที่เหมาะสม 4) การเชื่อมโยงกับบริบท (Contextualization) เชื่อมโยงผลการวินิจฉัยกับเป้าหมายการเรียนรู้และหลักสูตร

ภาพที่ 1 วงจรวินิจฉัยเพื่อการพัฒนา (Formative Diagnostic Cycle Model)

2. การบูรณาการข้อมูลแบบผสมผสาน (Triangulation of Diagnostic Data) การพึ่งพาข้อมูลจากแบบวัดเพียงแหล่งเดียว ไม่ว่าจะเป็น DCMs หรือ Log Data อาจนำไปสู่การวินิจฉัยที่คลาดเคลื่อน ดังนั้นการบูรณาการข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) จะช่วยเพิ่มความเที่ยงตรงเชิงการตีความ (Interpretive Validity) แนวทางนี้เสนอให้มองผลการวินิจฉัยจากแบบวัดว่าเป็นข้อมูลตั้งต้น (Flagging Data) มากกว่าคำตัดสินสุดท้าย (Verdict) เพราะข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบวัดให้ภาพมุมกว้างที่รวดเร็วและเป็นระบบ ว่าผู้เรียนคนใดมีแนวโน้มบกพร่องในมิติใด เช่น ขาดทักษะการจัดการความขัดแย้ง และมีความเป็นมาตรฐานและสามารถเปรียบเทียบได้ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากครู เมื่อครูได้รับสัญญาณ (Flag) นี้ ครูสามารถใช้การสังเกตในชั้นเรียนแบบมุ่งเป้า (Targeted Observation) หรือการสัมภาษณ์สั้น ๆ (Brief Interview) เพื่อยืนยันหรือทำความเข้าใจบริบทของความบกพร่องนั้นในสถานการณ์จริง ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสาเหตุและบริบท พร้อมทั้งสะท้อนพัฒนาการในชีวิตประจำวัน และข้อมูลจากการประเมินตนเองและเพื่อน (Self & Peer Assessment) ช่วยให้ได้มุมมองจากผู้เรียนเอง ช่วยพัฒนาทักษะการไตร่ตรอง (Metacognition) และเพิ่มความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง การบูรณาการข้อมูลลักษณะนี้ เช่น การใช้ข้อมูลเชิงปริมาณนำ และใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพตามเพื่ออธิบาย จะช่วยลดจุดบอดของข้อมูลแต่ละประเภท และทำให้ได้ภาพการวินิจฉัยที่สมบูรณ์ (Holistic Diagnosis) และน่าเชื่อถือยิ่งขึ้นก่อนนำไปวางแผนการสอน

ภาพที่ 2 การบูรณาการข้อมูลแบบสามเส้า

3. ความสำคัญในการปฏิบัติและการพัฒนาหลักสูตร เป้าหมายสูงสุดของแบบวัดวินิจฉัย คือ การปรับปรุงการเรียนการสอน (Instructional Improvement) ผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการวินิจฉัยตามข้อเสนอข้างต้น ควรนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

3.1 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเป้า (Targeted Instruction) หากผลการวินิจฉัยระบุว่านักเรียนกลุ่มหนึ่งมีความบกพร่องในมิตีย่อยเฉพาะ เช่น การประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ การคิดเชิงวิพากษ์ ครูไม่จำเป็นต้องสอนซ้ำทั้งสมรรถนะ แต่สามารถออกแบบกิจกรรมแทรกแซง (Intervention) หรือการเสริมต่อการเรียนรู้ (Scaffolding) ที่มุ่งเน้นแก้ไขจุดบกพร่องนั้นโดยตรง

3.2 การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ข้อมูล (Data-Driven Curriculum Development) หากข้อมูลการวินิจฉัยในภาพรวม เช่น ระดับโรงเรียน แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีจุดอ่อนร่วมกันในมิติใดมิติหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลนี้จะกลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สำคัญสำหรับผู้พัฒนาหลักสูตรในการทบทวนและปรับปรุงลำดับการสอน หรือเพิ่มการเน้นย้ำในมิตินั้น ๆ ในหลักสูตรสถานศึกษาต่อไป

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบแนวทางการวัดสมรรถนะ

แนวทาง	จุดแข็ง	ข้อจำกัด	ความเหมาะสมกับบริบทไทย
แบบทดสอบแบบดั้งเดิม	- ใช้ง่าย - ต้นทุนต่ำ - คำนวณง่าย	- วัดความรู้เท่านั้น - ไม่สามารถวินิจฉัยเชิงลึก - ไม่เหมาะสมกับสมรรถนะซับซ้อน	ระดับพื้นฐาน เหมาะกับการคัดกรอง
สถานการณ์จำลองดิจิทัล	- วัดสมรรถนะได้เป็นกระบวนการ - เก็บ Log Data - น่าสนใจ	- ต้นทุนสูง - ต้องการโครงสร้างพื้นฐาน - ซับซ้อนในการพัฒนา	โรงเรียนขนาดใหญ่ มีงบประมาณและเทคโนโลยี
Performance Task (Paper-based)	- วัดสมรรถนะจริง - ไม่ต้องพึ่งเทคโนโลยี - ปรับใช้ง่าย	- ใช้เวลานาน - การให้คะแนนอาจไม่สม่ำเสมอ - ต้องการ Rubric ที่ดี	ทุกระดับ: เหมาะสมที่สุดสำหรับบริบทไทย
DCM Models	- วินิจฉัยเชิงลึก - แม่นยำทางสถิติ - ระบุมิติย่อยได้	- ซับซ้อนในการตีความ - ต้องการความเชี่ยวชาญ - ครูใช้ยาก	ระดับสูง: ต้องมีการสนับสนุนและฝึกอบรม
การบูรณาการข้อมูล (Triangulation)	- ข้อมูลสมบูรณ์ - ความเที่ยงตรงสูง - ครูมีส่วนร่วม	- ใช้เวลามาก - ต้องการการประสานงาน	แนะนำสูง: เหมาะกับการตัดสินใจสำคัญ

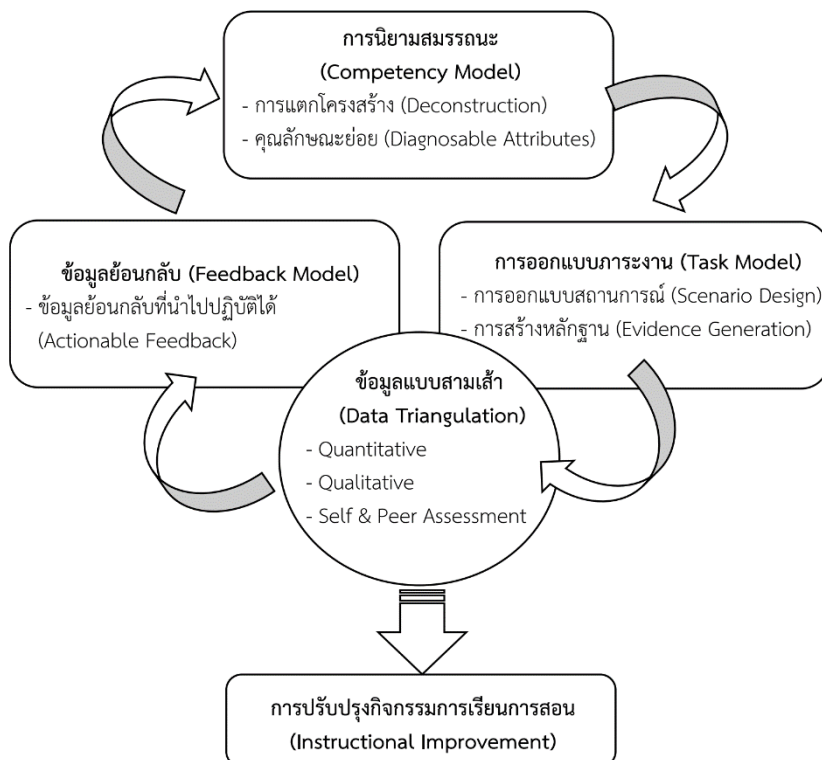
บทสรุป

การเปลี่ยนผ่านกระบวนการศึกษาศึกษาไปสู่การพัฒนาสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้สร้างความท้าทายอันยิ่งใหญ่ต่อแวดวงการศึกษาและประเมินผลการศึกษา ภาระงานการประเมินแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการวัดความรู้เชิงเนื้อหาไม่เพียงพออีกต่อไปต่อการวัดสมรรถนะที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรม บทความวิชาการนี้ได้อภิปรายและสังเคราะห์แนวทางสำคัญในการก้าวข้ามความท้าทายนี้ โดยเน้นย้ำถึงความจำเป็นเร่งด่วนของแบบวัดวินิจฉัย (Diagnostic Assessment) ที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ความจำเป็นในการแตกโครงสร้าง (Deconstruction) สมรรถนะที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นมิติย่อยที่สามารถวินิจฉัยได้ (Diagnosable Attributes) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการประเมินเชิงวินิจฉัยที่มีความหมาย

จากนั้นได้วิเคราะห์และวิพากษ์แนวทางการประเมินสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน เช่น สถานการณ์จำลอง การวิเคราะห์ Log Data และการใช้แบบจำลองการวินิจฉัยเชิงปริมาณ (DCMs) โดยชี้ให้เห็นทั้งศักยภาพอันงดงามและข้อจำกัดที่สำคัญของเครื่องมือเหล่านี้ ข้อค้นพบสำคัญ คือ แม้เครื่องมือและทฤษฎีการวัดจะมีความก้าวหน้าอย่างมากในทางเทคนิค แต่กลับเผชิญความท้าทายอย่างยิ่งในมิติของความเที่ยงตรงเชิงการตีความ (Interpretive Validity) และการนำผลไปใช้ได้จริง ในชั้นเรียน โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่ยังมีช่องว่างอย่างมากระหว่างทฤษฎีการวัดขั้นสูง กับการพร้อมและความเข้าใจของครูในสนาม ปัญหานี้ไม่ได้เกิดจากขาดเทคโนโลยีหรือทฤษฎีที่ดี แต่เกิดจากการขาดการเชื่อมโยงระหว่างความซับซ้อนทางวิชาการ กับการเรียบง่ายในการปฏิบัติ จึงได้เสนอแนวคิดการออกแบบวงจรวินิจฉัยเพื่อการพัฒนา (Formative Diagnostic Cycle) ที่เชื่อมโยงสมรรถนะ ภาระงาน และการให้ข้อมูลย้อนกลับที่นำไปปฏิบัติได้ (Actionable Feedback) อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งเสนอแนวคิดการบูรณาการข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ระหว่าง ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบวัด ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสังเกตของครู และข้อมูลจากการประเมินตนเองและเพื่อน เพื่อให้ได้ภาพการวินิจฉัยที่สมบูรณ์และน่าเชื่อถือ สำหรับประเทศไทยการปรับใช้ ควรคำนึงถึงความพร้อมที่หลากหลายของสถานศึกษา ได้แก่ 1) การพัฒนาเครื่องมือที่ไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีสูงเพื่อให้โรงเรียนทุกขนาดสามารถเข้าถึงได้ 2) การสร้างชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพครู (PLC) เพื่อพัฒนาความสามารถของครูในการใช้และตีความผลการวินิจฉัยอย่างต่อเนื่อง และ 3) การบูรณาการผลการวินิจฉัยเข้ากับระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา (IQA) เพื่อให้เกิดการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ แนวทางเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทางทฤษฎี แต่ได้รับการสนับสนุนด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยในบริบทไทยที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้และประสิทธิผล ท้ายที่สุด หัวใจของแบบวัดวินิจฉัยไม่ได้อยู่ที่ความแม่นยำของตัวเลข ไม่ได้อยู่ที่ความซับซ้อนของโมเดลทางสถิติ และไม่ได้อยู่ที่ความทันสมัยของเทคโนโลยี แต่อยู่ที่ความสามารถในการจุดประกายการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างตรงจุด โดยให้ข้อมูลที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และนำไปปฏิบัติได้จริงแก่ครูผู้ทุ่มเทในแนวหน้า เพื่อให้ทุกคนสามารถร่วมกัน สร้างระบบการศึกษาที่พัฒนาผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

บทความวิชาการนี้ได้เสนอแนวคิดใหม่ที่เน้นการนำไปใช้ได้จริง (Actionability) ดังนี้

ภาพที่ 3 แผนผังองค์ความรู้การพัฒนาแบบวัฏจักรวินิจฉัยสำหรับสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21

จากแผนผังองค์ความรู้ สามารถอธิบายได้ว่า องค์ความรู้ใหม่ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่ทำงานร่วมกัน ได้แก่ วงจรการดำเนินงาน และกลไกการตรวจสอบข้อมูล เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาผู้เรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. วงจรวินิจฉัยเพื่อการพัฒนา (Formative Diagnostic Cycle Model) เป็นส่วนที่แสดงถึงลำดับขั้นตอนการทำงานที่เป็นวงจรต่อเนื่องเพื่อเปลี่ยนจากการวัดผลแบบเดิมมาเป็นการวินิจฉัยเพื่อพัฒนา โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การนิยามสมรรถนะ (Competency Model) เป็นการเริ่มต้นจากการนำสมรรถนะที่เป็นนามธรรมมาแตกโครงสร้าง (Deconstruction) ให้กลายเป็นมิตีย่อยที่วัดและสังเกตได้จริง (Diagnosable Attributes)

ขั้นที่ 2 การออกแบบภาระงานและหลักฐาน (Task & Evidence Model) เป็นการสร้างสถานการณ์จำลองหรือภาระงาน (Scenario Design) ที่ออกแบบมาโดยเฉพาะ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงมิตีย่อยนั้น ๆ ออกมาเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence Generation)

ขั้นที่ 3 การตีความและข้อมูลย้อนกลับ (Interpretation & Feedback Model) เป็นการนำหลักฐานมาวิเคราะห์เพื่อสร้างข้อมูลย้อนกลับที่นำไปปฏิบัติได้ (Actionable Feedback) โดยขั้นตอนนี้จะได้รับแรงสนับสนุนสำคัญจากกลไกที่สอง

2. การบูรณาการข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เป็นส่วนที่แสดงถึงการปฏิสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อเพิ่มความเที่ยงตรงในการวินิจฉัย โดยแบ่งเป็น

2.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative) เช่น ผลจากแบบจำลอง DCMs หรือ Log Data ทำหน้าที่เป็นสัญญาณแจ้งเตือน (Flagging Data) เพื่อชี้เป้าในภาพรวมว่าใครมีจุดบกพร่องในมิติใด

2.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตหรือสัมภาษณ์ของครูเพื่อเข้าไปดูบริบทเชิงลึกของสัญญาณแจ้งเตือนนั้น เพื่อยืนยันว่าสิ่งที่ระบบตรวจพบมีสาเหตุมาจากอะไร

2.3 ข้อมูลจากผู้เรียน (Self & Peer Assessment) เป็นข้อมูลที่ได้จากผู้เรียนเพื่อให้เห็นถึงการรับรู้ตนเองและการไตร่ตรอง ซึ่งช่วยให้การวินิจฉัยมีความสมบูรณ์รอบด้าน (Holistic Diagnosis)

ความเชื่อมโยงและการปฏิสัมพันธ์ (Interactions) ของจุดที่สำคัญที่สุด คือ การที่ทั้งสองส่วนนี้ เชื่อมโยงกันที่การตีความของผลลัพธ์จากตัวเลข สู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณที่ซับซ้อน เช่น DCMs ซึ่งจะถูกลดทอนความยุ่งยากด้วยการนำมาบูรณาการกับความเห็นของครู ทำให้ครูสามารถตัดสินใจออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเป้า (Targeted Instruction) ได้ทันที นอกจากนี้ ปฏิสัมพันธ์นี้ยังช่วยแก้ปัญหาสำคัญในบริบทไทยที่ครูอาจไม่เชี่ยวชาญสถิติขั้นสูงหรือทฤษฎี แต่มีความเชี่ยวชาญในการสังเกตผู้เรียน แผนผังองค์ความรู้นี้จะช่วยเปลี่ยนความซับซ้อนทางทฤษฎีให้กลายเป็นความเรียบง่ายในการปฏิบัติในห้องเรียน อันเป็นการเชื่อมช่องว่างระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติได้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ. (2562). *รายงานผลการทดสอบ PISA-Based Test for Schools ของโรงเรียนไทย ปี 2562*. สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- Black, P. & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7- 74. <http://dx.doi.org/10.1080/0969595980050102>
- Griffin, P. & Care, E. (Eds.). (2015). *Assessment and teaching of 21st century skills: Methods and approach*. Springer.
- Hesse, F., Care, E., Buder, J., Sassenberg, K., & Griffin, P. (2015). A framework for teachable collaborative Problem-solving skills. In P. Griffin & E. Care (Eds.), *Assessment and teaching of 21st century skills: Methods and approach*. Springer.
- Kane, M. T. (2006). Validation. In R. L. Brennan (Ed.), *Educational measurement*. Praeger.
- Messick, S. (1989). Validity. In R. L. Linn (Ed.), *Educational measurement*. American Council on Education/Macmillan.
- Mislevy, R. J., Steinberg, L. S. & Almond, R. G. (2003). On the structure of educational assessments. *Measurement: Interdisciplinary Research and Perspectives*, 1(1), 3–62.
- OECD. (2018). *Preparing our youth for an inclusive and sustainable world: The OECD PISA global competence framework*. OECD Publishing.
- Partnership for 21st Century Skills (P21). (2009). *Framework for 21st century learning. Creative Education*, 6(2) . <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1412323>

Glaser, R., Chudowsky, N., & Pellegrino, J.W. (Eds.). (2001) *Knowing What Students Know. The Science and Design of Educational Assessment*. National Academies Press.

Rupp, A. A., Templin, J., & Henson, R. A. (2010). *Diagnostic measurement: Theory, methods, and applications*. Guilford Press.